

GB-12/08

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra sociální práce

Tereza Žilová

Vliv rozvodu na dítě a práce
s rodinným systémem

The influence of divorce on a
child and the work with the
family system

Bakalářská práce

Praha 2008

Autor práce: **Tereza Žilová**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Oldřich Matoušek**

Oponent práce: **PhDr. Pavla Bubleová**

Datum obhajoby: 2008

Hodnocení:

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM

ŽÍLOVÁ, Tereza. *Vliv rozvodu na dítě a práce s rodinným systémem*. Praha:Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra sociální práce, 2008. 61 s. Vedoucí bakalářské práce Doc. PhDr. Oldřich Matoušek

ANOTACE

Bakalářská práce „Vliv rozvodu na dítě a práce s rodinným systémem“ se zaměřuje na děti v rozvodové situaci. Zabývá se dětským pohledem na rozvod rodičů, dětskými emocemi, chováním a jejich vnímáním této nelehké situace. Dále se práce věnuje možným druhům pomoci dětem v rozvodovém období, ať už se jedná o pomoc orgánů sociálně-právní ochrany dětí, nebo o individuálnější formy pomoci. Hlavní součástí bakalářské práce jsou informace, které jsem získala kvalitativním výzkumem, polostandardizovanými rozhovory s učiteli pěti základních pražských škol o jejich vnímání a přístupu k dětem z rozvádějících se rodin.

KLÍČOVÁ SLOVA

Rozvod, dítě v rozvodové situaci, rodičovská péče, rodiče

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 26. června 2008 Tereza Žilová

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi byli oporou při psaní této práce, zejména Doc. PhDr. Matouškovi za odborné připomínky, cenné rady a kvalifikované vedení mé práce. Zvláštní poděkování patří všem účastníkům mého výzkumu, bez nichž by tato práce neměla smysl.

ÚVOD	1
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	3
1.1 RODINA.....	3
1.2 RODIČOVSKÁ PÉČE	4
1.3 RODIČOVSKÁ ZODPOVĚDNOST.....	5
1.4 ROZVOD.....	6
2 ROZVOD OČIMA DĚTÍ	8
2.1 PŘEDROZVODOVÉ FÁZE VZTAHU A JAK JE VNÍMAJÍ DĚTI	8
2.2 REAKCE DĚTÍ NA ROZVOD: EMOCE A CHOVÁNÍ	10
2.3 REAKCE NA ROZVOD PODLE VĚKU DĚTÍ	12
2.3.1 <i>Předškolní věk</i>	13
2.3.2 <i>Mladší školní věk</i>	14
2.3.3 <i>Období dospívání</i>	14
3 MOŽNOSTI KONFLIKTNÍHO VÝVOJE PO ROZVODU	17
3.1 POPOUZENÍ PROTI JEDNOMU Z RODIČŮ	18
3.2 BRÁNĚNÍ VE STYKU S DÍTĚTEM.....	19
3.3 SYNDROM ZAVRŽENÉHO RODIČE	20
4 MOŽNOSTI POMOCI DĚTEM V ROZVODOVÉM OBDOBÍ	22
4.1 ORGÁNY SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ	23
4.2 ROZVODOVÁ MEDIACE	24
4.3 ŘÍZENÝ STYK RODIČE S DÍTĚTEM.....	25
4.4 PRÁCE S DĚTI VE SKUPINÁCH	26
4.5 INDIVIDUÁLNÍ PORADENSTVÍ	27
4.6 TERAPIE HROU	28
4.7 POMOC RODIČŮ DĚTEM PŘI ZPRACOVÁNÍ ROZVODU.....	29
ZÁVĚR	32
5 VÝZKUMNÁ ČÁST PRÁCE	34
5.1 CÍL VÝZKUMU.....	34
5.2 VÝBĚR RESPONDENTŮ	34
5.3 METODOLOGIE.....	35
5.3.1 <i>Kvalitativní výzkum</i>	35
5.3.2 <i>Rozhovor</i>	36
5.4 ANALÝZA DAT	37
5.4.1 <i>Zakotvená teorie („grounded theory“) – metoda analýzy</i>	37
5.4.2 <i>Otevřené kódování</i>	38
5.4.3 <i>Axiální kódování</i>	50
ZÁVĚR PRAKTICKÉ ČÁSTI	52
RESUMÉ	54
RESUME	55
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ	56
LITERATURA	56
BAKALÁŘSKÉ A DIPLOMOVÉ PRÁCE	57
ČASOPISY	57
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	58
SEZNAM PŘÍLOH	59
PŘÍLOHY	60

Úvod

Rozvod manželství a rozpad rodiny představují velice těžké období, a to nejen pro samotné rodiče, ale zvláště pro děti a v neposlední řadě i pro celou širší rodinu. Rozvod je velmi svízelným obdobím, které většinou negativně zasáhne do života dětí. Některé děti se s rozvodem svých rodičů vyrovnávají lépe, jiné hůře, ale všechny nějak poznamená.

A jelikož všechny děti zasluhují stejnou pozornost, myslím si, že o děti z rozvrácených rodin není leckdy dostatečně postaráno. Raději konstatujeme, že je dítě obtížně vychovatelné, problémové, stále plačtivé, samotářské nebo naopak agresivní a hádavé, než abychom se hlouběji zabývali tímto problémem. Podle mého názoru je nutné hledat cesty, jak posílit duševní zdraví dětí z rozvrácených rodin a pomoci jim projít tímto nelehkým obdobím.

Jelikož pracuji na Lince bezpečí, setkávám se s dětmi, které volají kvůli rozpadu rodiny. Za rok 2007 konzultanti Linky bezpečí vedli hovory s téměř osmi sty dětmi, které volaly ohledně rozvodů svých rodičů, ať už ve spojitosti se spory o dítě, nebo poměry po rozvodu. Děti se na nás obracejí, protože se cítí osamělé, zmatené a přehlížené. Z těchto hovorů mi často vyznívá, že rodiče se cítí sami tak zahlceni rozvodem, že často přehlízejí a podceňují závažnost, rozsah a délku trvání traumatu dítěte způsobeného rozvodem. Možná je to proto, že rodiče chtějí mít rychle všechno za sebou, nebo se snaží oslabit svůj pocit viny, a proto si možná odmítají připustit trápení svých dětí. Ať už je to tak či onak, tyto hovory jsou pro mě intenzivnější než jiné. Což je možná způsobeno i tím, že rozvod rodičů potkal i mě. A díky různým okolnostem jsem toto období prožívala velmi intenzivně.

Zpracování tématu vlivu rozvodu na děti a práce s rodinným systémem mi tak dává příležitost hlouběji se uvedenou problematikou zabývat.

I když jsem si zároveň vědoma, že nemohu obsáhnout všechny nabízené problémy spojené s rozvodem. Ráda bych se ve své práci věnovala, po vymezení základních pojmů, rozvodu z pohledu dítěte. Bohužel někdy ani pravomocným rozsudkem o rozvodu manželství problémy nevymizí a konflikty přetrvávají i po rozvodu. Této problematice se budu věnovat v kapitole třetí. Za důležité považuji také zabývat se pomocí těmto dětem, ať už jde o pomoc orgánů sociálně-právní ochrany dětí, nebo o individuálnější formy pomoci. Za nejdůležitější však považuji pomoc dětem samotnými rodiči. Touto kapitolou opustím teoretickou část, na kterou bude navazovat část praktická.

V praktické části budu postupovat od obecně teoretických ke konkrétnějším aplikačním námětům. Cílem výzkumné části mé bakalářské práce bude seznámit se s pohledem pedagogů na žáky z rozvedených rodin a zodpovědět si hlavní výzkumné otázky *Jak učitelé vnímají vliv rozvodu na svých žácích a Jak přistupují k dětem z rozvedených rodin.*

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Jelikož se chci ve své bakalářské práci věnovat rodině, kterou potkal rozvod, považuji za důležité podat vysvětlení mnou užívaných pojmů, které v kontextu tématu budu používat. Jedná se zejména o vymezení pojmu rodiny, rodičovské péče, rodičovské zodpovědnosti a rozvodu.

1.1 RODINA

Rodina je pojem nám všem velmi dobře známý a často používaný. Avšak definice rodiny už tak jednoznačná není. Na otázku, jaká je definice rodiny, jinak odpoví psycholog, právník, sociolog, demograf, lékař i další profesionálové, kteří s rodinou pracují nebo se rodinou více zabývají. Ale ani v jednotlivých oborech nemusí vždy panovat shoda. Pohled na rodinu se může různit i s ohledem na různé životní situace, události a role. S velkou pravděpodobností by odlišně rodinu vnímala spokojená matka tří dospívajících dětí, podvedený manžel, svobodný mladík, teenager nebo pětiletá holčička, která si hraje s panenkami.

Mé vnímání rodiny je samozřejmě také ovlivněné, a to minimálně tím, že jsem svobodná a bezdětná. Avšak když jsem přemýšlela o svém pojetí rodiny, napadala mě slova jako: základní jednotka společnosti, ve které dochází k formování osobnosti člověka a tvorbě lidského kapitálu, a to zejména prostřednictvím výchovy.

Psychologický slovník nabízí pojetí rodiny definované slovy „společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí“ (Hartl, 1994, s. 181). Ať už je definice rodiny jakákoliv, je důležité, aby rodina plnila své funkce. A k tomu je ve většině případů potřeba obou rodičů. Absence jednoho z rodičů v životě dítěte mívá neblahý dopad na duševní vývoj dítěte, což se nemusí projevit aktuálně, ale například až v dospělosti.

Přesto se úplná rodina nemusí vždy rovnat rodině harmonické. V některých případech nemusí úplná rodina zajišťovat uspokojování potřeb dítěte. To se většinou děje, když vztah mezi rodiči nefunguje dostatečně kvalitně. V případech disharmonického rodinného soužití může být rozvod záchranou a vytouženým přáním dětí. Proto bych nerada, aby z mé práce vyznívalo, že rozvod je za všech okolností to nejhorší, co může děti potkat. Možná bychom byli překvapeni, kdybychom zjistili, kolik dětí si přeje rozvod svých rodičů (Everett, Everett, 2000). Protože žít v každodenních hádkách, v domě plném nepohody, kde se rodiče hádají, fyzicky napadají nebo spolu jinak soupeří, může být pro děti horší než samotný rozvod.

1.2 RODIČOVSKÁ PÉČE

Ve Slovníku sociální práce je rodičovská péče definovaná jako „soubor všech činností nutných k tomu, aby byl z dítěte vychován odpovědný a zralý dospělý člověk“ (Matoušek, 2003, s. 186). K zajištění dobré rodičovské péče je potřeba více než jen uspokojování základních fyziologických potřeb dítěte. Aby byla rodičovská péče kvalitní, je navíc potřeba milujících rodičů, kteří dítěti vytvářejí stabilní rodinné zázemí a stimulační prostředí.

Když se rodiče rozhodnou pro rozvod manželství, rozvodová situace na ně klade vyšší nároky vzhledem k zachování stabilního prostředí pro děti. Rozvádějící se manželé mohou být naštvaní, cítit se ublíženi, vinní, toužit po pomstě nebo chtít druhému znepříjemnit život, což jim brání v zachování dobré rodičovské péče. Proto je důležité, aby si rodiče uvědomili, že pro zdravý vývoj dítěte je nutné zachovat dítěti pozitivní obraz obou rodičů a kontakt s nimi.

1.3 RODIČOVSKÁ ZODPOVĚDNOST

Rodiče jsou za své děti zodpovědní, to je věc poměrně známá. Ale v čem rodičovská zodpovědnost spočívá, už tak zřejmé není. Při definování tohoto pojmu budu vycházet z § 31 zákona č. 94/1963 Sb. a Slovníku sociální práce (Matoušek, 2003).

Rodičovská zodpovědnost je souhrn práv a povinností rodičů k nezletilým dětem. Uplatňuje se ve třech oblastech:

a) při péči o dítě

Na tomto místě bych ráda zdůraznila zájmy dítěte, které jsou rodiče povinni chránit. A v zájmu dítěte není, když jeden z rodičů druhého pomlouvá, uráží, očerňuje, komplikuje mu styk s dítětem nebo mu ho neumožňuje. Rodiče by také měli vykonávat dohled nad dítětem v závislosti na stupni jeho vývoje a vychovávat dítě tak, aby nebylo ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.

b) při zastupování dítěte

Jestliže je dítě schopné vytvořit si vlastní názor a dokáže posoudit rozsah opatření týkající se jeho osoby, mají mu být poskytnuty informace, které se ho dotýkají. V takovém případě má dítě právo svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím svých rodičů.

Po zkušenostech z povídání s dětmi, jejichž rodiče se rozvedli, si troufám říci, že ne všichni rodiče informují své děti o možnosti rozvodu. To znamená, že pro některé děti může být rozvod rodičů ránou z čistého nebe.

c) při správě majetku dítěte

Do osmnácti let dítěte by rodiče měli spravovat majetek svého dítěte, a to v jeho nejlepším zájmu.

1.4 ROZVOD

Vztahy mezi manželi nemusí být vždy harmonické, pohodové, plné pochopení a lásky. Rodina prochází vývojem a jednou z možných fází rodinného vývoje může být i rozvod.

„Rozvod se nikdy neodehrává ve vakuu a nepřihodí se jen tak přes noc. Bývá konečným důsledkem roků života v nespokojeném, nepřítelš šťastném a konfliktním vztahu“ (Everett, Everett, 2000, s. 20). Před tím, než manželství dospěje k rozvodu, prochází několika fázemi, kterým se budu věnovat ve druhé kapitole.

V naší společnosti už dávno zmizelo stigma spojené s rozvodem. Dnes se setkáváme poměrně často s rozvodem jakožto řešením manželských problémů. Mnozí nevidí v rozvodu žádný velký problém. A ne každý rodič si uvědomuje, jaký dopad může mít rozvod na děti. Američtí vědci Holmes a Rahe (Kalhotková, 2006) na základě klasifikačního systému přidělujícího zásadním životním událostem určitou bodovou hodnotu zjistili, že rozvod je druhou nejtraumatičtější životní událostí po úmrtí partnera, k podobnému názoru se připojují i manželé Everettovi (2000).

Samozřejmě výjimkou je rozvod rodičů, kde je rozvod pro děti vysvobozením z jakéhosi pekla, jako v případě domácího násilí, týrání, zneužívání nebo jinak nepřijatelného chování.

Rozvod není obtížným obdobím jen pro děti, ale je to období naplněné stresem a napětím i pro rodiče. Rozvod je těžkou záležitostí, jak pro toho, kdo rodinu opouští, tak pro toho, kdo je opuštěn. Oba partneři jsou nuceni předefinovat svoje role vzhledem k tomu, že už nadále nebudou jeden druhému partnerem. Budou se muset přizpůsobovat novým podmínkám, a to nejen stanovením nových rodičovských rolí. Pravděpodobně bude i potřeba nově uspořádat vztahy mezi přáteli a blízkými. Nehledě na to, že v některých případech bude nezbytné se přestěhovat,

zvyknout si na nové prostředí a rozvíjet nové sociální vazby.

Nutnost přeorganizovat si život ve spojitosti s rozvodem čeká téměř polovinu uzavřených manželství (ČSÚ, 2008).

2 ROZVOD OČIMA DĚTÍ

2.1 PŘEDROZVODOVÉ FÁZE VZTAHU A JAK JE VNÍMAJÍ DĚTI

V této kapitole bych se ráda věnovala jednotlivým vývojovým etapám vztahu vedoucím k rozvodu. Nejen, že se budu v následujícím textu věnovat pocitům a vnímání jednotlivých předrozvodových fází rodiči, ale mým úmyslem je podívat se na předrozvodové etapy očima dětí. Protože jakési psychické rozvádění začíná většinou ještě před podáním návrhu na rozvod, rozhodla jsem se tuto kapitolu do své práce zařadit.

K napsání této kapitoly jsem se nechala inspirovat knihou Zdravý rozvod pro rodiče a děti manželů Everettových (2000).

První fázi manželé Everettovi nazvali oblaka pochybností, je to jakýsi první varovný signál, který může odstartovat myšlenky na rozvod. Je to období, kdy mohou manželé nebo alespoň jeden z nich pochybovat o druhém partnerovi, o jeho kvalitách a o vzájemné přitažlivosti. V této fázi se projevuje zvýšená hladina kritičnosti.

Málokterý rodič si v této etapě uvědomuje, že i dítě může pociťovat, že mezi rodiči jde o něco závažnějšího než jen o normální spory. Děti jsou v této době napjaté a hlídají sebemenší projev nečekaného a neznámého chování. Začínají mít strach a obavy, ale na druhou stranu se snaží přesvědčovat samy sebe, že se nic neděje.

Když pochybnosti ze strany manželů neutuchají, může mezi nimi dojít k ochladnutí vztahu. Během této doby se partneri odcizují fyzicky i citově. Partneri spolu netráví tolik času jako dříve a nepodnikají v takové míře společné aktivity. To samozřejmě ovlivňuje celý rodinný systém, zvláště děti.

Děti si všímají, že se rodiče navzájem odcizují. Ale mají strach se zeptat, protože se obávají toho, že by jim jejich pochybnosti mohly být potvrzeny. Cítí velký zmatek,

protože rodiče většinou o vzájemném odcizování nemluví, ale ochladnutí vztahu je cítit ve vzduchu.

V době, kdy se manželé od sebe citově oddalují, přicházejí jim na mysl různé fantazie - fantazie před rozvodem, kdy si manželé představují, jaké by to bylo, kdyby se rozvedli. Tyto představy jsou většinou dobrodružné, někdy dost nereálné. Zároveň se bojí, jaké by to bylo svěřit se s myšlenkou rozvodu kamarádům a rodině. Představují si, jak budou ostatní reagovat. A jak vůbec bez toho druhého v životě obstojí.

Děti mají v tomto období také své fantazie. Přemýšlí, jaké by to bylo, kdyby rodiče již nebyli spolu. Některé si, třeba jen na okamžik, představují, co všechno by mohlo být lepší. Ale většinou mají strach a snaží se vztah rodičů upevnit. Hledají něco, co by mohlo rodiče sjednotit.

Další etapou, o které se ale už nemůže mlčet, je fyzická odluka. Tato fáze je zásadní a má dalekosáhlé důsledky. Už se nedá předstírat, že se nic neděje. Manželé budou muset vysvětlovat zbytku rodiny a přátelům, proč se tak stalo, a bude jim kladena spousta otázek.

Když se jeden z rodičů odstěhuje, děti mohou být smutné, našťavané, uražené, neposlušné, ale také s tím mohou být smířené. Vše záleží na tom, jak s nimi rodiče o možném odstěhování se jednoho z rodičů mluvili. Většinou to nejhorší v této fázi je, když rozchod manželů a následné odstěhování proběhne rychle, impulzivně a nečekaně. Když je to pro děti jako rána z čistého nebe.

Po několika dnech či týdnech prožitých ve fyzické odluce se mohou u manželů objevit pocity ztráty, stesku, strachu ze samoty. A tyto pocity mohou být řešeny tzv. pseudousmířením, kdy se manželé po krátké době fyzického odloučení opět vrátí ke společnému životu. Ale když se k sobě manželé vrátí kvůli strachu ze samoty a stesku po dětech, nemusí mít usmíření dlouhé trvání. V případě

předčasně ukončené odluky se jen překrývají původní problémy, které v pozadí stále přetrvávají.

Zprvu když se k sobě rodiče vrátí, děti jsou šťastné a spokojené. Jestliže jde o tzv. pseudousmíření, tedy po krátkodobém usmíření přichází opět fyzická odluka manželů (v pořadí již druhá), děti to znejistí. Objevují se u nich deprese, úzkosti a vnitřní napětí rozsáhlejšího charakteru než při první odluce. Děti si mohou říkat, že když se k sobě máma s tátou už jednou vrátili, možná to udělají znovu. A těžko se smiřují s tím, že tentokrát bude odloučení trvalé.

Než dojde k definitivnímu rozhodnutí se rozvést, obvykle se objevují fantazie před rozvodem, které jsou mnohem reálnější a praktičtější než fantazie spojené s pochybnostmi o manželském vztahu. V této fázi je už cítit jistá definitivnost rozvodu. To znamená, že děti přicházejí o naděje, že rodina bude zase někdy pohromadě, což může vyvolávat pocity nejistoty, beznaděje, úzkosti. Některé děti se snaží přemlouvát rodiče, aby spolu zůstali, některé děti hledají záminku, jak rodiče přimět ke kontaktu a zavdat příčinu ke společnému zájmu.

Fáze poslední je rozhodnutí se rozvést. V žádné fázi si dítě nemohlo být tolik jisté rozchodem svých rodičů jako v této. Je konec návratům, očekáváním a nadějím. Toto období nebude nejspíš pro nikoho ze zúčastněných lehké. Ale bude záležet na samotných rodičích, jak dětem změny spojené s rozvodem usnadní. V následující kapitole se budu věnovat pocitům, emocím a chování dětí, které se musejí nějakým způsobem vyrovnávat s rozvodem svých rodičů.

2.2 REAKCE DĚTÍ NA ROZVOD: EMOCE A CHOVÁNÍ

Když se rodiče rozhodnou podat žádost o rozvod, neměli by dlouho odkládat rozhovor s dětmi na toto téma. I když to bude bolet, je důležité seznámit děti s následujícími kroky

a zároveň je uklidnit, že rozvodem neztrácí ani jednoho z nich.

Jak už jsem výše několikrát naznačila, reakce dětí na rozvod jsou různé, ale nejčastěji se projevují ve formě změn chování, emocí a nálad. Emoce dětí, obzvláště krátce po rozvodu, bývají velice složité a proměnlivé, což může být obtížné pro rodiče v porozumění jim. U dětí se střídá smutek, naštvání, zlost, zmatek, uraženost, obavy, strach a mnoho dalších pocitů.

Jednou z prvních reakcí na rozvod rodičů je popření. Před rozvodem v sobě děti, někdy i dlouho, pěstovaly naději, že se k sobě rodiče vrátí. Ale teď jsou naděje v nenávratnu. A to v dětech vyvolává spoustu emocí, někdy i dost rozporuplných.

Děti si často dávají za vinu, že nebyly schopné rodiče usmířit. Zvláště u menších dětí je možné pozorovat obviňování sebe samých z rozvodu rodičů. Například kvůli tomu, že moc zlobily, a tak se jeden z rodičů odstěhoval. Proto je důležité, aby děti přijaly skutečnost, že rozvod je problémem rodičů a děti za něj nenesou žádnou odpovědnost.

Asi nejzřetelnější emocí, jakou prožívají děti z rozvedených rodin, je smutek. „Děti dávají smutek najevo přímo pláčem nebo nepřímo jednáním“ (Smith, 2004, s. 49). Smutek jim zabraňuje v přemýšlení o čemkoliv jiném. To se může negativně podepisovat na školních výsledcích a také na vrstevnických vztazích. Navíc smutek dítěte, který žádný z rodičů ani přátel nesdílí, může přejít až v pocit osamění. Proto je důležité snažit se děti dostat zpět k jejich aktivitám a vytrhnout je z problémů dospělých.

Pro některé děti může být snazší být vzteklý než smutný, zvláště když se nikdo o smutné, plačtivé dítě nezajímá. Zlost či vztek jsou v některých případech přirozenými reakcemi dětí na bolest. V této fázi dětského prožívání by rodiče neměli dítě trestat za zlostné projevy,

protože mohou být reakcemi na rozvodovou situaci. Jestliže v rodině není možné vyjadřovat své pocity nespokojenosti, zlosti, agrese, mohou děti prožívat osobní selhání a tím klesá dětské sebevědomí.

Rozvod rodičů má dalekosáhlé důsledky pro děti. Někdy není s dětmi o rozvodu mluveno, děti se pak cítí opomíjené, což se může podepsat na jejich nedostatečném sebevědomí.

To také může souviset s depresemi, které jsou poměrně běžnými reakcemi na rozchod rodičů. Děti se cítí osamělé, opuštěné a ty, které reagují emočním ustrnutím, se mohou zastavit ve vývoji, nebo se dokonce vrátit do předchozího vývojového stádia.

Zároveň se děti cítí nejisté ohledně své budoucnosti, trápí se tím, jak budou probíhat kontakty s odcházejícím rodičem, mají rozporuplné pocity ohledně nových partnerů svých rodičů a přemýšlí nad tím, jestli zvládnou změny, které situace přináší.

S nejistotou je spojen strach. Dítě se může obávat toho, že by nemuselo být milováno rodiči tak jako dřív, že si rodiče najdou nové partnery, kteří nebudou mít dítě rádi, a že reakce spolužáků budou nepříjemné.

V případě častých hádek rodičů, alkoholismu, týrání, fyzického, psychického či sexuálního násilí ze strany jednoho z rodičů, dítě cítí úlevu a radost, když se dozví, že se rodiče budou rozvádět. Vnímají to jako šanci na lepší život.

Výše jsem se zabývala emocemi, které mohou děti cítit, a chováním, kterým mohou vyjadřovat své pocity. Obvykle během jednoho roku reakce většiny dětí odezní a jejich chování se vrátí do normálu. Dětské myšlenky už nejsou v takové míře ovládány rozvodem rodičů.

2.3 REAKCE NA ROZVOD PODLE VĚKU DĚTÍ

V předchozím textu jsem se věnovala reakcím a chování dětí v době rozvodu. V této kapitole se zaměřím na

reagování dětí vzhledem k věku, ve kterém je rozvod rodičů potkal. Nechtěla bych se zaměřit jen na rozdíly ve vnímání rozvodu podle věku dítěte, protože si myslím, že pocity dětí z rozvedených rodin jsou v různém věku velice podobné, jen se může lišit jejich vyjádření. Pravděpodobně jinak bude vyjadřovat smutek batole, šestiletý hošík nebo osmnáctiletá maturantka.

Rodiče jsou během rozvodu více pohlceni svými problémy a někdy nevidí nebo nechtějí vidět, co se během rozvodu odehrává v dětech. Někteří rodiče si myslí, že jejich děti jsou příliš malé na to, aby mohly být negativně poznamenány rozvodem rodičů.

Myslím si, že neexistuje věk, ve kterém by rozvod rodičů dítě nijak nezasáhl. Je důležité si uvědomit, „že když se dítě přímo nehroučí, nepláče, nedělá scény /jako to v takových případech tak často dělají dospělí/, neznamená to ještě, že by rozvodem netrpělo“ (Matějček, Dytrych, 1992, s. 4).

2.3.1 PŘEDŠKOLNÍ VĚK

Děti na začátku tohoto období většinou nemají dostatečnou slovní zásobu, aby mohly vyjadřovat složité pocity, které v rozvodové situaci prožívají. Samozřejmě, že kojenci a batolata rozvod nechápu, ale vnímají změny nálad svých rodičů.

„I sedmiměsíční nebo osmiměsíční děti se smějí, když se smějí jejich rodiče, proto je zcela namístě očekávat, že budou se smutkem a úzkostí reagovat na nepřátelské vztahy dospělých“ (Smith, 2004, s. 41).

Když panuje napjatá rodinná atmosféra, děti to vycítí a mohou se cítit nejisté nebo mít strach. Nabourání pocitu jistoty a bezpečí může vést až regresi, kdy se děti vracejí k předchozí fázi svého vývoje. Děti, které už měly docela dobrou slovní zásobu, se mohou vrátit ke žvatlání. Mohou se u nich začít objevovat noční můry, pomočování nebo strach

z odloučení od rodiče. Také se poměrně často u dětí v předškolním věku můžeme setkat s hněvem a smutkem. Obzvláště chlapci mají sklon k větší hlučnosti, vzteklosti a podrážděnosti.

V tomto věku děti potřebují stálost prostředí, opakování stejných rituálů, situace, na které jsou zvyklé, a pokud se bavíme o styku s druhým rodičem, potřebují ho vidět třeba i na kratší dobu, ale zato často.

2.3.2 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK

Primární pocit dětí z rozvrácených rodin v tomto věku je smutek a toužebné přání po návratu rodiče, který odešel. Odchod jednoho z rodičů většinou způsobuje velký žal a může otrást dětskou jistotou. „Děti v tomto věku mají sklon věřit, že je odcházející rodič odmítl. Tento pocit odmítnutí a nehodnosti být milován má za následek sníženou sebeúctu, deprese a nezřídka i prudké zhoršení školního prospěchu“ (Teyber, 2007, s. 13).

I v tomto věku se některé děti, obzvláště chlapci, chovají hlučně, někdy až vzdorovitě. Ale za těmito reakcemi se mnohdy skrývá tíseň a volání o pozornost. Někdy přejdou reakce na rozvod od vzdoru ke zlosti na jednoho nebo oba rodiče za to, že se rozvedli a dětem způsobili tolik bolesti.

V tomto věku je potřeba, aby rodiče pomohli dětem vyrovnat se s faktem, že se k sobě rodiče už nevrátí.

2.3.3 OBDOBÍ DOSPÍVÁNÍ

Období dospívání zahrnuje střední školní věk (pubescenci) a částečně i starší školní věk (adolescenci).

V období středního školního věku prožívají děti podobné pocity jako děti mladšího školního věku. Jsou plné hněvu, zlosti, viny a někdy mají pocit, že rodič neopouští druhého rodiče, ale je samotné. Někdy mohou děti začít využívat rodiče, manipulovat jimi a mít nad nimi kontrolu.

Rodiče mnohdy v období rozvodu nemají tolik energie, někdy cítí za rozvod vinu, a tak si ani nevšimnou, jak celé situace využívají jejich děti. Na druhou stranu některé děti se k rozvodové situaci staví obráceně, a to tak, že začnou o jednoho nebo oba rodiče pečovat. Tím může dojít k tzv. parentifikaci, kdy děti rychleji dospívají a přebírají některé rodičovské odpovědnosti. Ale i v rozvrácených rodinách je důležité, aby dětské role byly výrazně odděleny od těch dospělých.

„Dospívající mladí lidé jsou velmi zranitelní, protože se rmoutí stejně jako děti, ale současně už začínají chápat svět dospělých, neboť se sami považují za dospělé“ (Smith, 2004, s. 45). Starší pubescenti a adolescenti se obávají své budoucnosti, zda budou schopni kvalitního partnerského vztahu, zda jako rodiče nezklamou a budou dobrými rodiči.

Mnoho lidí si myslí, že adolescentů se rozvod rodičů v takové míře nedotýká, protože se již obracejí k vlastnímu životu, přátelům a nezávislosti. I když je pravdou, že už nejsou na rodičích tolik závislí, mají obavy z nových partnerů svých rodičů a také z toho, že je zatlačí do pozadí děti nového partnera. K dospívání patří snížená míra tolerance, což může ve spojitosti s rozvodem způsobovat určité problémy s chováním, útky nebo i problémy se zákonem.

Děti považují rodiče a jejich vztah za základ rodinného štěstí. Když se dětem jejich naděje na rodinné štěstí rozpadne, mohou cítit nedůvěru ve stálost lásky. Což je může později handicapovat v jejich vlastních vztazích.

Chlapci a dívky v situaci rozvodu mohou reagovat poněkud odlišně. Na Linku bezpečí volá s trápením ohledně rozvodu rodičů v průměru pět dívek ku jednomu chlapci. Slyšela jsem na tuto statistiku názory, že chlapci nejsou tolik citliví, že se jich problémy rodinného života nedotýkají v takové míře nebo že v naší společnosti přeci chlapci nepláčou. Jakékoliv tvrzení v tomto směru je

zevšeobecňující a zjednodušující. Nemyslím si, že by chlapci celou situaci kolem rozvodu prožívali méně intenzivně, jen ji zkrátka prožívají jinak. Z některých výzkumů dokonce vyplývá, „že chlapci se s rozchodem rodičů vyrovnávají obtížněji než dívky, ale to se může změnit v pubertě, kdy dívky velmi často mívají citové problémy“ (Wallerstein, Hetherington, in Smith, 2004, s. 36). Ale na podobná prohlášení bych byla opatrná. I když se někdy na první pohled zdá, že děti rodinný rozvrat netrápí, co cítí a prožívají, nikdy úplně přesně nevíme.

3 MOŽNOSTI KONFLIKTNÍHO VÝVOJE PO ROZVODU

Mnozí rozvádějící se manželé si myslí, že nepříjemnosti, konflikty a vzájemné nepřátelství způsobené rodinným rozvratem skončí pravomocným rozsudkem soudu o rozvodu manželství. Ale často se mýlí. Tak jako rodinný rozvrat většinou nezačíná podáním žádosti o rozvod, tak mnohdy pravomocným rozsudkem soudu o rozvodu manželství nekončí.

Jestliže konflikt rodičů trvá i po rozvodu, nejvíce to odnášejí děti, které jsou často v roli prostředníků mezi rozhádanými rodiči, skrz ně probíhá komunikace a někdy jsou i svědky divokých hádek rodičů. „Pokračující nepřátelství rodičů vyvolává v dítěti zcela zákonitě silné vnitřní napětí, které je pak úrodnou půdou pro neurotické potíže, poruchy chování a jiné nepříznivé komplikace ve vývoji jeho osobnosti“ (Matějček, Dytrych, 1992, s. 7). Nejhorší však je, když jsou děti popouzeny proti jednomu z rodičů nebo jim je bráněno ve styku s rodičem, v jehož nejsou výhradní péči. Popouzení a programování jedním rodičem ve spojitosti s bráněním ve styku může vést a většinou také vede k úplnému odcizení a zavržení rodiče dítětem, k tzv. syndromu zavrženého rodiče.

Rodiče, kteří svoje děti proti druhému rodiči popouzení a programují, si svoje chování často ospravedlňují tím, že vlastně jen chtějí chránit děti, že bývalý partner není dobrým rodičem, že si kontakt s dětmi nezaslouží za to, co rodině způsobil, a mnoha dalšími výmluvami. Ale to, jaký je skutečný důvod očerňování a negativního hodnocení druhého partnera, vědí většinou jen oni sami.

Neříkám, že je vždy snadné pro bývalé partnery vytvářet dobré mínění o druhém rodiči, ale je to nutné pro zdravou adaptaci dítěte na rozvod. Většinou rodičů jde o blaho dětí, což mohou projevit v nekonfliktním vztahu s bývalým partnerem.

3.1 POPOUZENÍ PROTI JEDNOMU Z RODIČŮ

Matějček a Dytrych ve své publikaci definují pojem popouzení jako „záměrnou činnost v neprospěch bývalého manželského partnera“ (Matějček, Dytrych, 1992, s. 9.), kdy je snižována hodnota druhého rodiče v očích dítěte. Dítě může být popouzeno jedním rodičem proti druhému, v horším případě může být popouzení rodičů vzájemné, což je pro dítě obzvláště obtížné. Dvojnásobně to snižuje jeho sebevědomí, když při každé příležitosti matka pomlouvá otce a otec zase očerňuje matku. Děti se identifikují s oběma rodiči. „To znamená, že pomlouvání druhého rodiče vnímají jako útok na sebe sama“ (Warshak, 2003, s. 43), což může mít za následek pokles dětské sebeúcty a sebevědomí. Pomlouvání druhého rodiče a jeho negativní hodnocení zvyšuje psychickou zátěž dítěte už v tak dost náročném období.

Důvody k popouzení, očerňování, pomlouvání a ponižování druhého rodiče mohou být různé - neutuchající zloba, zášť, touha bývalého partnera potrestat nebo snaha se pomstít. V některých případech jsou rodiče, kteří popouzejí své dítě proti druhému rodiči, přesvědčeni o svém dobrém úmyslu. Podle jejich slov chtějí jen chránit děti před nekvalitní rodičovskou péčí bývalého partnera. Vzhledem k dětské sugestibilitě, zvláště u dětí předškolních a v mladším školním věku, si děti často nechají napovídat lži o druhém rodiči, zaujmou k němu negativní postoj, mají z něho strach nebo k němu cítí odpor. Pomlouvání druhého rodiče navíc vede k horší adaptaci dětí na rozvodovou situaci. Nejen proto by rodiče měli vytvářet pozitivní obraz druhého rodiče a nepomlouvat bývalého partnera před dětmi.

3.2 BRÁNĚNÍ VE STYKU S DÍTĚTEM

V některých případech jeden z rodičů (většinou ten, který má dítě ve výhradní péči) se může snažit ztížit, omezit, nebo dokonce znemožnit soudem nebo dohodou určený styk dítěte s druhým rodičem. Důvody v bránění ve styku mohou být různé, leckdy podobné důvodům, které vedou tyto rodiče k pomlouvání bývalého partnera. Rodiče jsou vedeni snahou dítě od druhého rodiče oddálit a děti „mají úplně zapomenout na jakékoli pozitivní a láskyplné city k druhému rodiči“ (Warshak, 2003, s. 17). Rodiče, kteří se snaží dosáhnout odcizení mezi dítětem a druhým rodičem, se všemožnými způsoby snaží znepríjemnit předávání dítěte, naplánovat na dobu schůzky s druhým rodičem pro dítě atraktivní aktivitu nebo zájmovou činnost, vymlouvají se na nemoc dítěte nebo zkrátka druhému rodiči styk s dítětem odepřou. Zdá se mi od těchto rodičů sobecké, že chtějí druhého rodiče připravit o styk s dítětem, zároveň se stát dítěti jedinými vychovateli a dítě připoutat jen k sobě. „Stát se otci nebo matce „vším“ je pro dítě krajně nevýhodnou a nebezpečnou situací - příliš je to svazuje a zbavuje možnosti hledat si podněty, které by odpovídaly jeho vývojovým potřebám“ (Matějček, Dytrych, 1992, s. 6).

Česká republika ratifikovala Úmluvu o právech dítěte, ve které uznala právo dítěte, které je oddělené od jednoho nebo obou rodičů, udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, pokud to není v rozporu se zájmy dítěte (čl. 9 odst. 3 Úmluva o právech dítěte). Také podle § 272 a 273 občanského soudního řádu lze styk s dítětem, který je upraven soudem nebo dohodou rodičů schválenou soudem, vymáhat. Pokud opatření směřující k výkonu rozhodnutí byla bezvýsledná, je možné povinného rodiče trestně stíhat podle § 171 odst. 3 trestního zákona. Bránění ve styku je totiž trestným činem.

3.3 SYNDROM ZAVRŽENÉHO RODIČE

V případě, že jeden z rodičů druhého rodiče pomlouvá, ponižuje, snižuje jeho hodnotu v očích dítěte, popouzí dítě proti bývalému partnerovi nebo mu brání ve styku s druhým rodičem, může docházet k odcizení a zavržení druhého rodiče dítětem. Když je proti bývalému partnerovi vedena systematická kampaň, kdy je rodič neoprávněně či přehnaně kritizován a je zde snaha eliminovat ho ze života dítěte, většinou mluvíme o syndromu zavrženého rodiče. Dítě je manipulováno k tomu, aby rodiče odsoudilo, cítilo k němu odpor, zlost, nenávist nebo strach. Po nějaké době nabádání tyto „děti přestanou chtít a mít potřebu se s rodičem stýkat“ (Warshak, 2003, s. 17). A časem si samy začnou vytvářet důvody k odsouzení a zavržení druhého rodiče.

Výše jsem se snažila popsat základní znaky syndromu zavrženého rodiče, který byl poprvé definován v roce 1985 americkým profesorem dětské psychiatrie R. A. Gardnerem jako diagnostikovaná dětská porucha (Bakalář, 2006). O syndromu zavrženého rodiče mluvíme pouze v případech, kdy rodič nezadal dítěti důvod k oprávněné nenávisti. V některých případech je zavržení rodiče ospravedlnitelné, jako v případech domácího násilí, týrání, zanedbávání nebo například sexuálního zneužívání.

V případě, že jde o neodůvodněné zavržení rodiče způsobené manipulací programujícího rodiče, dítě ztrácí kontakt se zavrženým rodičem a spolu s tím vše, co by mu tento rodič mohl poskytnout, jako například dobré výchovné působení, pomoc, podporu, lásku. Dítě si v tu chvíli neuvědomuje, co všechno ztrácí odmítnutím toho „zlého, nebezpečného“ rodiče. A zapomíná na jeho láskyplnou péči, šťastné okamžiky spolu prožité a „dává volný průběh neopodstatněné nenávisti za úplné absence pocitu viny“ (Bakalář, 2006, s. 49).

Pokud dítě trpí syndromem zavrženého rodiče, je většinou dosti problematické, a to nejen právně, obnovit

vztah mezi dítětem a tímto rodičem. V některých případech lze soudně nařídit častější kontakty, nebo dokonce výhradní výchovu zavrženým rodičem, a tím zajistit uklidnění a znormlizování vztahu tak, aby dítě opět začalo zavrženého rodiče respektovat a milovat. Ale jsou případy, kde to tak snadné není. Dítě je například natolik přesvědčeno o špatnosti druhého rodiče, má z něho strach nebo k němu cítí takovou nenávist, že by rychlé znásobení kontaktů ještě více zhoršilo už tak špatný psychický stav dítěte. V podobných situacích se musí postupovat pomalu a zavržený rodič musí být trpělivý. Styky začínají na několika málo hodinách týdně za přítomnosti třetí osoby, buď programujícího rodiče, nebo terapeuta. A postupem času se četnost styků zvyšuje a kontakty se prodlužují.

V Dětském krizovém centru jsem se mohla alespoň zprostředkovaně o řízených stycích zavrženého rodiče s odcizeným dítětem dozvědět více, protože v tomto centru podobným způsobem s odcizenými dětmi pracují. Mohla jsem pozorovat, jak dlouhodobý proces to někdy je. Avšak když styk mezi dítětem a zavrženým rodičem probíhá určitou dobu bez potíží, je možné zažádat o rozšíření styku s dítětem nebo o výhradní péči.

Terapie syndromu zavrženého rodiče je věc dlouhodobá, náročná a někdy i nejistá. Když jsem pročetla Bakalářovu (2006) publikaci Rozvodová témata a moderní psychologie, dočetla jsem se o zajímavém programu dočasného pobytu dítěte v reintegračním zařízení, kde probíhají terapie specializované na syndrom zavrženého rodiče, jejichž cílem je obnovit vztah mezi dítětem a zavrženým rodičem a neutralizovat programování. „Začátek terapeutického pobytu v reintegračním zařízení bývá dramatický, ale dramatické jsou i kladné výsledky: jsou popisovány hluboké emoční katarze, kdy se při společné činnosti objeví vytěsněné kladné emoce, ustoupí napětí, komunikace se normalizuje“ (Bakalář, 2006, s. 50-51).

4 MOŽNOSTI POMOCI DĚTEM V ROZVODOVÉM OBDOBÍ

Pomoc dětem, které prožily rozvod rodičů, můžeme rozdělit do dvou široce vymezených kategorií.

Ta první je pomoc úřadů, soudů a sociálních pracovníků. Sociální pracovníci mohou rozvádějícím se manželům doporučit mediaci jako jednu z nejzdravějších cest, jak ukončit manželství. V případě syndromu zavrženého rodiče nebo odcizení mezi dítětem a rodičem mohou sociální pracovníci upozornit rodiče na možnost využití řízených styků, které mohou pomoci uvolnit napětí a obnovit vztah mezi dítětem a rodičem. Ale hlavním zájmem sociálních pracovníků by mělo být blaho a prospěch dětí, obzvláště dětí ohrožených.

V případě dětí, jejichž rodiče se rozvádějí, vnímám dvojí roli orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Na jednu stranu by sociální pracovníci měli těmto dětem zajišťovat potřebnou pomoc a ochranu, ale na druhou stranu jsou orgány sociálně-právní ochrany dětí v roli, ve které sdělují soudu informace z rozhovorů s těmito dětmi, zjišťují jejich rodinné zázemí a podávají soudu zprávu o poměrech dětí v rodinách. To znamená, že děti většinou vědí, že sociální pracovnice bude muset z jejich povídání napsat hlášení a že si všechny informace od nich získané nebude moci nechat pro sebe. To vše může ovlivnit dětskou otevřenost, důvěru a tím i celý průběh rozhovoru.

Dále existují organizace a instituce pomáhající dětem z rozvrácených rodin, jako např. poradenská zařízení, rodinné poradny, terapeutické dětské skupiny, linky důvěry atd. Tyto organizace bych zařadila do kategorie druhé, kde je na jedno z prvních míst kladena důvěrnost. Tady děti mohou otevřeně hovořit o svých pocitech, starostech a potížích, protože dětmi sdělené informace zůstávají mezi dítětem a pomáhajícím pracovníkem. Jen v případě týrání či

zneužívání musí tito pracovníci celou záležitost ohlásit, protože mají oznamovací povinnost.

Bohužel jen málo organizací, které se věnují pocitům dětí, se specializuje na oblast dětí z rozvrácených rodin. Navíc podle mého názoru v naší zemi není zatím tak dobře postaráno o tyto děti jako například ve Velké Británii, kde docela dobře fungují terapeutické skupiny pro děti z rozvedených rodin, ChildLine tam vznikla už v roce 1986 a v roce 1997 telefonovalo na tuto linku „více než 6000 dětí, které strádaly úzkostmi v souvislosti s rozvodem nebo rozchodem rodičů“ (Smith, 2004, s. 102).

4.1 ORGÁNY SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ

Český právní řád klade velký důraz na zajištění péče o nezletilé děti. Proto můžeme najít ustanovení týkající se ochrany práv nezletilých dětí nejen v zákoně o rodině, ale i v občanském zákoníku, zákonu o sociálně-právní ochraně dětí nebo také v občanském soudním řádu. V právních předpisech se často setkáváme s principy zájmu a blaha dítěte, jejichž míra často rozhoduje o intervenci státu v podobě orgánů sociálně-právní ochrany dětí nebo policie. Podle mého názoru by měla být intervence orgánu sociálně-právní ochrany dětí minimální, ale v případě selhání rodičů je nezbytná.

Ve Slovníku sociální práce je pojem sociálně-právní ochrana dětí definován jako „ochrana práva dítěte na zdravý vývoj, řádnou výchovu a ochranu oprávněných zájmů dítěte včetně zájmů majetkových a zájmů na funkční rodině“ (Matoušek, 2003, s. 205).

V řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu jsou pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí soudem ustanoveni kolizními opatrovníky dětí a mají chránit jejich zájmy a práva.

Jestliže rodiče nedodrží porozvodovou úpravu poměrů k nezletilým dětem například tím, že ztěžují, popřípadě

znemožňují styk dítěte s rodičem nebo brání v tomto styku, orgány sociálně-právní ochrany dětí by se měly snažit obnovit kontakt dítěte s druhým rodičem, pokud to není v rozporu se zájmy dítěte. Jestliže ani rozhovor sociálního pracovníka s rodičem, který brání druhému rodiči ve styku s dítětem, nepomůže obnovit tyto styky, mohou orgány sociálně-právní ochrany dětí „udělit tomuto rodiči napomenutí nebo stanovit dohled nad dítětem a tedy i stykem s druhým rodičem“ (Koubek, 2006, s. 73). A jelikož je bránění ve styku trestným činem, mohou tyto orgány podat trestní oznámení pro podezření ze spáchání trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí.

4.2 ROZVODOVÁ MEDIACE

Když se manželé rozhodnou pro rozvod manželství, mohou si vybrat tradiční cestu, kterou představuje adverzivní rozvod, nebo dát přednost rozvodové mediaci, která pomáhá nalézt pro všechny strany sporu přijatelné řešení. Scanlon definuje mediaci jako „flexibilní, dobrovolný způsob řešení konfliktu, který využívá třetí neutrální stranu - mediátora - k usnadnění jednání a řešení problému stran“ (Holá, 2003, s. 50). Mediátor pomáhá rozvádějícím se manželům najít společné styčné body, na jejichž základech by se dala sepsat dohoda o formě výchovy dítěte, výživném na dítě, kontaktu s dítětem a majetkovém uspořádání. Dohoda se nemusí zabývat některými z výše uvedených oblastí, a naopak může zahrnovat další body, které jsou pro účastníky rozvodové mediace důležité. Dohoda je sice závazná, ale většinou nebývá konečná. Obměňuje se podle potřeb a v zájmu všech zúčastněných stran, také se doplňuje v důsledku změn, které přináší budoucnost.

I když v rámci mediačního procesu dojde k sepsání dohody, tato dohoda nemůže nahradit rozhodnutí soudu o rozvodu manželství. Ale soud bere dohodu stvrzenou podpisy rozvádějících se manželů a mediátora jako důležitý materiál

pro své rozhodnutí, většinou se mediovaná dohoda stává podkladem pro dohodu schválenou soudem (Bakalář, 2006).

V některých rozvodových sporech se mediace ukazuje být vhodnějším způsobem řešení, v jiných může být efektivnější soudní projednávání. Ale v případě rozvádějících se manželů, kteří spolu budou muset komunikovat i po rozvodu ohledně potřeb svých dětí, je důležité, aby mezi nimi byla zachována dobrá úroveň komunikace. Tomu může pomoci rozvodová mediace, protože se snaží řešit konflikty a udržovat optimální vztahy i po rozvodu manželství.

Rozvodová mediace by neměla být o vítězích a poražených. V průběhu mediace se totiž hledají taková řešení, která by vyhovovala oběma stranám. To je velkou výhodou mediačního procesu. Navíc je mediace „méně nákladná než soudní řízení a obvykle představuje menší psychický otřes“ (Šišková, Stohrová 2003, s. 140).

Myslím si, stejně jako manželé Everettovi (Everett, Everett, 2000), že složité rozvodové spory jen tak ze soudních síní nevymizí, ale přesto se domnívám, že mnoho rozvodových sporů lze dobře a účinně řešit prostřednictvím mediace.

4.3 ŘÍZENÝ STYK RODIČE S DÍTĚTEM

V této části své práce se hodlám zabývat řízenými styky rodiče s dítětem. Především budu vycházet ze své zkušenosti z Dětského krizového centra, kde jsou řízené styky realizovány. Zvláště pak budu vycházet z publikace Duškové (2004).

Pro řízený styk rodiče s dítětem se mohou rozhodnout rodiče, soud nebo orgán sociálně-právní ochrany dětí. Důvodů k řízeným stykům může být více, zejména odcizení mezi rodičem a dítětem, hluboce narušený či nevytvořený vzájemný vztah nebo syndrom zavrženého rodiče.

Než dojde k samotnému řízenému styku, je potřeba, aby se každý z rodičů objednal k osobní konzultaci, díky které

pracovníci zařízení mohou získat větší povědomí o případu. Před samotným stykem rodiče s dítětem pracovník (obvykle psycholog) zařízení pracuje s dítětem a připravuje ho na samotný řízený styk. Poté, co se dítě seznámí s psychologem, který bude účasten řízených styků, se dítě postupně seznamuje s prostory zařízení, kde bude k řízeným stykům docházet. Tato přípravná fáze je velice důležitá, protože v ni dochází k navození důvěry mezi psychologem zařízení a dítětem. Psycholog rozhoduje o přistoupení k samotným řízeným stykům na základě vyhodnocení aktuálního psychického stavu dítěte a jeho připravenosti na řízený styk s rodičem.

Podle praxe Dětského krizového centra „styku rodiče s dítětem se účastní i ošetřující psycholog, a to do té doby, dokud není situace pro dítě emočně přijatelná. Poté může po dohodě s rodičem sledovat psycholog styk dítěte s rodičem přes jednocestné zrcadlo“ (Dušková, 2004, s. 13). Jestliže styk dítěte s rodičem probíhá i bez přítomnosti psychologa bez problémů, za nějakou dobu se může přistoupit ke společnému setkávání rodiče s dítětem i mimo prostory zařízení.

Cílem řízených styků je zkvalitnit, obnovit nebo vytvořit (zvláště u dětí nízkého věku) vztah mezi dítětem a rodičem.

4.4 PRÁCE S DĚTMI VE SKUPINÁCH

Z rozhovorů s lidmi, kteří zažili rozvod svých rodičů, jsem zaznamenala mnoho zklamání z toho, že se jich nikdo neptal, jak se v situaci rozvodu jako děti cítily, nad čím přemýšlely a s čím bojovaly. Ve skupině tento prostor dostávají. Problémy dětí z rozvrácených rodin jsou si většinou dosti podobné - děti se obávají o stálost rodičovské lásky, mají rozporuplné pocity ohledně nových partnerů svých rodičů, trápí je, když jeden rodič pomlouvá

druhého, a mysl jim také zaměstnávají kontakty s rodiči, kteří je nemají ve výhradní péči.

Ze zkušeností Smithové (2004) s vedením skupiny se děti ve skupině navzájem svěřují se svými trápeními, nemusejí se před sebou stydět, protože jejich příběhy jsou si tolik podobné. Jeden u druhého mohou nacházet podporu a porozumění. Nemusejí si dělat starosti, co by říkat měly, co by bylo vhodné, co kdo chce slyšet, nebo si dělat starosti s loajalitou vůči rodičům. Ve skupině se děti mohou na rodiče zlobit, mohou plakat, cítit smutek nebo se rozčilovat nad chováním dospělých. Zároveň jsou srozuměny s tím, že nic z toho, co řeknou, nebude použito proti nim a že se nikdo mimo skupinu nedozví, o čem se na skupině mluvilo.

Program skupiny se odvíjí od potřeb dětí, jejich aktivity, věku a aktuálního nastavení. Říká se, že kolik kdo do skupiny dá, tolik dostane. Většinou jsou skupiny pro děti z rozvrácených rodin prospěšné. Poskytují dětem bezpečí pro vyjádření těch nejniternějších pocitů, umožňují jim být samy sebou a mít se rády. To jsou důležité aspekty pro znovuvytvoření zdravého sebevědomí, zvýšení sebedůvěry a schopnosti vyjadřovat své potřeby, což také urychluje adaptaci dítěte na rozvod, pozitivnější vidění dané situace a snadnější zvládnání porozvodového uspořádání.

4.5 INDIVIDUÁLNÍ PORADENSTVÍ

Některé děti, jejichž rodiče se rozvedli, dávají přednost povídání mezi čtyřma očima. Například proto, že potřebují více soukromí, pozornosti nebo se nechtějí svěřovat ostatním dětem, rady ostatních členů skupiny jim připadají bezcenné, nechtějí se zabývat starostmi někoho jiného nebo si zkrátka skupinovou terapii nepřejí. Toto všechno mohou být důvody pro individuální poradenství.

Tuto kapitolu jsem nazvala individuální poradenství, nikoliv individuální terapie, protože děti z rozvrácených

rodin „obvykle nepotřebují pomoc s psychologickými problémy, jakou poskytují například dětské a rodinné kliniky. Jsou zaujaty svými bolestnými pocity a musí se vyrovnávat s rozchodem rodičů, který je pro ně nepřijatelný“ (Smith, 2004, s. 102). Poradenství pro děti trpící rozvratem rodiny se proto zaměřuje na pocity dětí spojené s rozchodem rodičů, na otázky, které si děti pokládají, a na obavy, které mají.

Poradenství se zaměřuje na přítomnost a na způsob, jak se vyrovnat s obtížnou situací rozvodu. Pro děti je důležité, aby byl pomáhající pracovník na jejich straně, nikoliv na straně jednoho nebo druhého rodiče. Většinou jsou děti rády, že se jim dostává příležitosti mluvit o svých pocitech, trápeních, obavách a nejistotách, že jim je nasloucháno a že někdo bere jejich názor v úvahu.

4.6 TERAPIE HROU

Někdy je pro děti obtížné vyjadřovat své pocity, myšlenky, postoje a názory prostřednictvím slov, v tomto případě může být hra dobrým prostředkem k odhalení dětských pocitů. Ve hře nejde jen o sebevyjádření, ale také o odreagování, uvolnění, snížení napětí a stresu. Terapie hrou se využívá zejména v práci s dětmi předškolního či mladšího školního věku, ale i starší děti jsou někdy rády, když mohou vyjadřovat své myšlenky například kreslením. Hru jako formu terapeutického kontaktu je možné hrát s jedním dítětem, ale některé typy her jsou určeny pro skupinu dětí. Činnosti vhodné pro jedno dítě jsou založeny na metodě „třetího objektu“ (Winnicott, in Smith, 2004). To znamená, že se dítě identifikuje s různými hračkami, jako například hadrovou panenkou, a prostřednictvím této postavy vyjadřuje svoje pocity. Mezi prvními terapeuty, kteří užili v práci s dětmi hračky, byla analytička Melanie Klein. Vnímala hru jako dobrou v tom, že podněcuje představivost dítěte a vyvolává nejruznější asociace.

Zajímavá se mi zdá terapie hrou s pískem, jejíž počátky jsou spjaty se jménem analytičky Margaret Lowenfeld (nakladatelství Portál, s.r.o., 2008). V této terapeutické hře mají děti k dispozici krabici natřenou modře, což představuje vodu, a krabice je z poloviny naplněná pískem. V blízkosti krabice nesmějí chybět různé kyblíčky, lopatky, formičky, trychtýře a plastelína k vytváření věcí, které děti chtějí ztvárnit. Zatímco dítě vytváří „svět“, terapeut ho pozoruje a podporuje. Nejenže děti mohou prostřednictvím písku vyjadřovat svoje myšlenky a naladění, ale vytváření něčeho hmatatelného je pro ně podnětné.

4.7 POMOC RODIČŮ DĚTEM PŘI ZPRACOVÁNÍ ROZVODU

Podle mého názoru jsou to právě rodiče, kteří mohou nejvíce pomoci svým dětem v rozvodové a porozvodové situaci. Výše jsem zmiňovala různé způsoby pomoci dětem z rozvrácených rodin, ale když rodiče nefungují tak, jak by měli, tyto druhy pomoci nestačí.

Většina rodičů má svoje děti ráda a přeje si pro ně jen to nejlepší. Bohužel leckdy „to, co je nejlepší pro rodiče, bývá mnohdy v rozporu s tím, co je nejvhodnější pro děti“ (Everett, Everett, 2000, s. 78). Například si mnoho rodičů chybně myslí, že čím méně dětem řeknou, tím více je ochrání. Tak se často rodiče hádají za zavřenými dveřmi, skrývají před dětmi své slzy a dělají jako, že se nic neděje. Děti jsou většinou dosti citlivé ke každé změně v chování rodičů, a tak vycítí, že je něco v nepořádku. To je vede k nejruznějším myšlenkám, fantaziím a obavám. Jsou zmatené, obviňují se a nejhorší z toho je, že jsou na všechny tyto pocity samy. Proto je důležité, aby děti věděly o podstatných změnách, které se jich týkají. A jestliže se rodiče pro rozvod již rozhodli, neměli by odkládat rozhovor s dětmi na později. Děti by měly dostat prostor k vyjádření svých názorů, pocitů a také by jim rodiče měli zodpovědět jejich otázky.

Děti se obávají změn, které jim rozvod rodičů přinese. V tomto případě dost záleží na rodičích, jak změny, které rozvod přináší, načasují. Nejlepší možné řešení je zavádět změny postupně tak, „že například odchod otce, příchod nového partnera a prodej domu se uskuteční v různou dobu“ (Smith, 2004, s. 81). Rodiče také mohou své děti některých změn ušetřit, jako například zachovat jim stejnou školu, kamarády, zájmové kroužky, záliby a hlavně kontakt s druhým rodičem. Je důležité zachovávat v očích dítěte pozitivní obraz druhého rodiče. Jestliže rodiče chtějí svým dětem pomoci v adaptaci na rozvod, neměli by kritizovat, pomlouvat nebo nějak očerňovat bývalého partnera. Základní psychologická poučka říká, „že si dítě zvykne žít docela dobře ve dvou různých světech, pokud se mu nepřátelsky nemíchají“ (Matějček, Dytrych, 1992, s. 7). Děti potřebují ujištění, že je oba dva rodiče i po rozvodu budou mít stejně rádi a že se na jejich vztahu nic nemění. V době rozvodu rodičů jsou děti většinou zahlcené myšlenkami spojenými s rozvodem, proto by se rodiče měli snažit dostat je k jejich aktivitám, zájmům a odvrátit je od manželských neshod a problémů. Nakonec lze rodičům doporučit návštěvu psychologa, terapeuta či rodinného poradce v případě, že se situace nezlepšuje a adaptace dítěte na rozvod rodičů je problematická.

Kromě výše zmiňovaných způsobů, jak pomoci dětem z rozvrácených rodin, vnímám jako velice důležitou pomoc prarodičů, u kterých děti často hledají útočiště, laskavou náruč a utěšující slova. Avšak i vzdálenější příbuzní či přátelé mohou být dětem prospěšní.

Učitelé mohou mít velký vliv na dětský svět a jeho prožívání. Jestliže učitelé včas upozorují, že je dítě v důsledku rozvodu nepozorné, roztěkané, smutné či hádavé, neměli by ho hned přísně kárat a trestat, ale spíš mu dát

prostor a čas. Učitelé mohou být pro dítě důležitou jistotou v tomto pro dítě nejistém čase.

Ku pomoci jsou i dětsí lékaři, kteří mohou rozkrýt, co je za nočním pomočováním, děsivými sny, regresí nebo počínajícími neurózami. Tím mohou rodiče upozornit na nezanedbatelný vliv rozvodu na děti, a tak pomoci rodičům obrátit pozornost k dětem.

ZÁVĚR

Podle mnoha odborníků a také z výpovědí dětí z rozvrácených rodin, s nimiž jsem na toto téma mluvila, mohu říci, že většina dětí je vlivem rozvodu rodičů vystavována zvláštnímu druhu psychické zátěže. Tato psychická zátěž se může projevovat různými způsoby v reakcích, chování, prožívání, emocích nebo třeba školních výsledcích dětí. Děti mohou být zvýšeně plačtivé, smutné, zlostné, neobvykle drzé, pasivní, nejisté, mohou rodiče z rozvodu obviňovat, nebo se může zdát, že se jich rozvodová situace nijak nedotýká. Takové mohou být reakce dětí na rozvod rodičů, ale co děti cítí, prožívají a co se za jejich reakcemi ve skutečnosti skrývá, to vědí jen ony samy. Proto je někdy pro rodiče obtížné rozpoznat, co děti v situaci rozvodu potřebují.

Ale jsou to především rodiče, kteří mohou dětem ušetřit spoustu změn, které rozvod přináší. I přes rozpad rodiny mohou rodiče svým dětem zachovat dobré zázemí, stabilní výchovné podmínky a kvalitní rodičovskou péči obou rodičů. Toto jsou většinou známky toho, že si rodiče vybrali cestu tzv. „zdravého“ rozvodu, což znamená konstruktivní, civilizované a citlivé ukončení manželství ke všem jeho účastníkům, především pak k dětem.

Rozvádějící se manželé nejsou vždy ochotni hledat cesty ke „zdravému“ rozvodu, navíc jim někdy chybí vůle hledat netradiční řešení. Přesto si myslím, že rozvodová mediace může rozvádějícím se manželům pomoci zachovat takové vztahy, aby spolu bývalí manželé byli schopni komunikovat i po rozvodu manželství. Dobrou komunikaci mezi rozvedenými rodiči kladně hodnotí především děti, protože vztah mezi rodiči se odráží v psychickém naladění dětí těchto rodičů.

Také si myslím, že v případě problémové adaptace dítěte na rozvod rodičů by se rodiče měli obrátit na

psychologa nebo rodinného poradce se žádostí o radu nebo doporučení či nabídnout dítěti možnost terapie nebo poradenství s odborníkem.

V naší zemi, pokud vím, nefungují terapeutické skupiny pro děti z rozvedených rodin nebo pro děti z rodin, které procházejí rozvodem rodičů. Ze zahraničních zkušeností se mi však zdá, že tyto skupiny mohou být dětem v mnoha ohledech prospěšné. Děti navštěvující tyto skupiny mají možnost vyjadřovat svoje emoce, dostat zpětnou vazbu od dětí, které procházejí podobnou situací, a odpovídat si tak na některé ze svých otázek ohledně rozpadu rodiny. Proto si myslím, že terapeutické skupiny pro děti z rozvedených či rozvádějících se rodin by měly být součástí péče o děti trpící rozvodem.

Rozvod je jednou z nejbolestivějších životních událostí, a to nejen pro děti a rozvádějící se manžele, ale také pro širší rodinu, jako jsou babičky, dědové, tety, strýcové a další členové rodiny. Bohužel někdy se v důsledku rozvodu zpřetrhávají či ruší vztahy se širší rodinou. Je důležité si uvědomit, že zpřetrháním vztahů se širší rodinou se dítěti narušuje zázemí, pocit jistoty a bezpečí. Navíc tyto vztahy s prarodiči a širší rodinou mohou být pro dítě v době rozvodu rodičů zásadní.

I když je pro rodiče v rozvodové situaci někdy těžké zaměřit se na potřeby svých dětí a dát přednost jejich potřebám před někdy sobeckými záměry samotných rodičů, pro zdravý psychický vývoj dětí je to důležité. Rodiče by se svými dětmi měli mluvit o dětských pocitech, starostech, tíživých, někdy třeba i nevyslovených, otázkách ohledně rozvodu rodičů.

5 VÝZKUMNÁ ČÁST PRÁCE

Ve výzkumné části své bakalářské práce se budu věnovat kvalitativnímu výzkumu, který se zabývá pohledem třídních učitelů na žáky z rozvedených rodin.

Než jsem s kvalitativním výzkumem mohla začít, musela jsem si osvojit terminologii kvalitativního výzkumu a také jeho principy. Následně jsem si vybrala zakotvenou teorii jako metodu analýzy a vyhodnocování jsem prováděla na základě otevřeného a axiálního kódování.

5.1 CÍL VÝZKUMU

Cílem mého výzkumu bylo seznámit se s pohledem pedagogů na žáky z rozvedených rodin a podat výpovědi o jejich informovanosti, přístupu, možnostech pomoci a roli v rozvodové situaci žáka. Na pěti školách jsem se snažila proniknout do této problematiky a seznámit se s postojem jednotlivých třídních učitelů.

5.2 VÝBĚR RESPONDENTŮ

Po seznámení se s přístupem zakotvené teorie jsem oslovila tři učitele základních škol, abych lépe porozuměla jejich vnímání žáků, jejichž rodiče se rozvedli. Následně jsem si stanovila tématické okruhy, kterým jsem se v rozhovorech chtěla věnovat.

Ve druhé fázi jsem se rozhodla oslovit 7 pražských základních škol, z čehož se 2 školy odmítly výzkumu účastnit. Výzkumu se účastnily základní školy Kladská, Lupáčova, Slovenská, Švehlova a základní škola Jiřího z Lobkovic. Následně jsem náhodně vybraným učitelům z oněch pěti škol zaslala elektronickou formou žádost o spolupráci na mém výzkumu. Výběr respondentů v základní škole Kladská probíhal nepatrně odlišně, protože po rozhovoru s výchovnou

poradkyní mi bylo nabídnuto, že se sama zeptá jednotlivých pedagogů, kdo by se chtěl na výzkumu podílet.

V základní škole Kladská jsem hovořila s pěti učiteli, stejný počet učitelů jsem navštívila v základní škole Jiřího z Lobkovic, ze základní školy Lupáčova a základní školy Švehlova mám po dvou rozhovorech a s jednou pedagožkou jsem na téma žáků z rozvedených rodin mluvila v prostorách základní školy Slovenská.

Jelikož hlavním záměrem výzkumu není jednotlivé školy srovnávat, nevidím problém v nerovném počtu respondentů výše uvedených škol. Je otázkou, co vedlo učitele k účasti na mém výzkumu, a co znamená vyšší zájem učitelů jednotlivých škol. Ale to není předmětem mého výzkumu.

5.3 METODOLOGIE

Od počátku úvah nad výzkumem své bakalářské práce jsem měla jasnou představu, že se budu věnovat kvalitativnímu výzkumu. Vedla mě k tomu snaha dozvědět se co nejvíce informací o tom, jak pedagogové vnímají vliv rozvodu na svých žácích a jak přistupují k dětem v rozvodové situaci.

5.3.1 KVALITATIVNÍ VÝZKUM

„Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem tu je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím“ (Disman, 2006, s. 285). Co se týče sdělovaných informací - výzkumník se snaží získat všechna data, díky kterým by mohl nalézt struktury a pravidelnosti, které se ve výpovědích respondentů objevují. To znamená, že v kvalitativním výzkumu rozhodují o redukci dat de facto zkoumané osoby, protože výzkumník může jen doufat, že mu zkoumaná osoba řekne vše, co je pro ni relevantní (Disman, 2006). Tím, že respondent není nucen do předem připravených schémat a hypotéz, není redukce dat v kvalitativním výzkumu tak vysoká.

5.3.2 ROZHOVOR

Informace jsem zjišťovala pomocí rozhovorů s třídními učiteli výše zmíněných 5 škol. S učiteli jsem hovořila ve školách, většinou v kabinetech, kde jsou zaměstnání. Jelikož jsem se chtěla věnovat určitým předem připraveným tématům a tím zachovat určitou strukturovanost rozhovoru, vybrala jsem si formu polostandardizovaného rozhovoru, díky kterému jsem mohla zachovat určitou strukturu rozhovoru, ale zároveň jsem mohla obměňovat znění otázek i jejich pořadí.

S pomocí dílčích výzkumných otázek jsem se snažila hledat odpovědi na dvě základní výzkumné otázky:

Jak učitelé vnímají vliv rozvodu na svých žácích?

Jak učitelé přistupují k dětem z rozvedených rodin?

Použila jsem se následující dílčí otázky:

1. Víte, kolik dětí z vaší třídy zažilo rozvod rodičů? Kolik?
2. Jakým způsobem se nejčastěji dozvídáte o tom, že žák z vaší třídy prochází nebo prošel rozvodovou situací rodičů?
3. Víte-li, že se některému z vašich žáků rozvádějí rodiče, co si o tom myslíte (jak to vnímáte)?
4. Zpozoroval/a jste nějaké změny v reakcích, chování, školních výsledcích u některého z vašich žáků v důsledku rozvodu rodičů? Jaké?
5. Změnil se Váš přístup k některému z vašich žáků vzhledem k rozvodové situaci? Jak?
6. Přemýšlel/a jste, jak byste mohl/a dítěti v rozvodové situaci pomoci? Pokud ano - jak?
7. Svěřil se vám v minulosti některý z vašich žáků s rozpadem rodiny v důsledku rozvodu?
8. Jaká si myslíte, že je role učitelů v takovýchto osobních záležitostech žáků?

9. Co si myslíte o roli výchovného poradce na vaší škole v takto citlivých záležitostech dětí?

Podle mého názoru byly otázky dostatečně otevřené, aby dávaly učitelům prostor k vyjádření jejich myšlenek a názorů. Rozhovory trvaly v průměru kolem 30 minut, nejdelší rozhovor skončil po 55 minutách a ten nejkratší trval 20 minut. S respondenty se mi velice dobře spolupracovalo, většinou se mi učitelé snažili odpovědět co možná nejvýstižněji a nejpečlivěji. Přesto jsem vnímala mezi respondenty menší či větší rozdíly, ať už v odpovědnosti k výzkumu, osobnostních rysech, nastavení školy (kde pracují) či v přístupu k žákům z rozvedených rodin. Asi nejpríjemněji na mě působila ZŠ Kladská, kde bylo markantní, že učitelé mají zájem nejen o vzdělávání svých žáků, ale i „o jejich dušičky“, jak řekla právě jedna pedagožka ZŠ Kladská.

Rozhovory jsem se souhlasem respondentů nahrávala na diktafon a následně je přepisovala do elektronické podoby. Čtyři z patnácti respondentů si nepřáli, abych náš rozhovor nahrávala na diktafon. V těchto čtyřech případech jsem respektovala přání respondentů a průběh rozhovoru jsem zaznamenávala formou poznámek. Získaná data jsem analyzovala metodou zakotvené teorie. Nejprve jsem rozhovory kódovala otevřeným kódováním, tím jsem si vytvořila základní kategorie, dále jsem informace získané z rozhovorů analyzovala pomocí axiálního kódování.

5.4 ANALÝZA DAT

5.4.1 ZAKOTVENÁ TEORIE („GROUNDED THEORY“) – METODA ANALÝZY

Termín „grounded theory“ by se podle Dismana (2006) dal přeložit jako teorie stojící oběma nohama pevně na zemi, „je zakotvená v datech, získaných během studie. Pozornost se věnuje zvláště jednání a interakcím sledovaných jedinců a procesům v daném prostředí“ (Hendl,

2005, s. 125). Metodu zakotvené teorie nezačínáme teorií, kterou bychom ověřovali, ale spíše začínáme zkoumanou oblastí a čekáme, co se v této oblasti ukáže jako významné. „Jedná se o vyvinutí teorie ryze induktivním procesem, bez pomoci předem připravených hypotéz“ (Disman, 2006, s. 299).

5.4.2 OTEVŘENÉ KÓDOVÁNÍ

Je první průchod daty, při kterém se podrobně rozebírá zkoumaný text. Výzkumník čte terénní poznámky a přepisy rozhovorů a všímá si kritických míst. Následně dochází k označování pojmů, které se v textu vyskytují, a přiděluje se jim kódy. Kódovat lze různými způsoby, slovo po slovu, podle odstavců nebo podle celých textů či případů. Kódy mohou být podstatná jména, slovesa, ale také přídavná jména kategorií (Hendl, 2005).

Získané kategorie

Analyzováním terénních poznámek a přepisů rozhovorů jsem došla k těmto kategoriím:

INFORMOVANOST UČITELŮ o žácích z rozvedených rodin

Tato kategorie zahrnuje povědomí učitelů o dětech z rozvedených rodin a o zdrojích, díky kterým se učitelé dozvídají, že dítě prochází nebo v minulosti prošlo rozvodovou situací svých rodičů.

Někteří učitelé si byli naprosto jistí počtem dětí z rozvrácených rodin ve své třídě, jiní hledali v různých dokumentech a další odhadovali s větší či menší jistotou.

Ptala jsem se pedagogů, od koho nebo odkud se nejčastěji dozvídají o žácích z rozvedených rodin. Ze získaných dat mohu říci, že učitelé se nejčastěji dozvídají o rozvodové situaci od samotných rodičů, často na rodičovských schůzkách, kdy rodiče například chtějí pedagogům vysvětlit možné změny v chování, prožívání a školních výsledcích u svého dítěte v důsledku rozvodu. Asi

9 pedagogů se dozvědělo o rozvodové situaci od samotných dětí, ať už dítě přišlo vyučujícím vysvětlit, proč jde do vyučování pozdě, z jakého důvodu není na hodinu dostatečně připravené, nebo se přišlo svěřit, protože rozvodová situace rodičů pro dítě samotné byla obzvláště náročná. Téměř polovina učitelů se shodla na tom, že na různých mimoškolních aktivitách se o dětech dozvídají mnoho nových informací, mimo jiné i těch rodinných. Ve škole se učitelé dozvídají nejvíce o rodinné situaci dětí v hodinách rodinné výchovy, kde se oblasti rodiny věnuje poměrně dlouhý čas. Tři učitelé mluvili o slohových pracích, ze kterých se dozvěděli, že žák trpí rozvodovou situací. Jedna pedagožka zase hovořila o tom, že pozná z písma svých žáků prvního stupně, zda se v rodině děje něco nepříjemného. Podle jejích slov se v podobných situacích, jako je rozvod rodičů, začne měnit styl písma, obzvláště u dětí prvních až třetích tříd. Jeden pedagog se většinu informací o rodinné situaci svých žáků dozvěděl z dokumentů, které mu byly předány, když třídu přebíral. U 2 třídních učitelů se mi zdálo, že pro ně osobní a rodinná témata žáků nejsou vůbec podstatná a že nemají téměř žádné povědomí o žácích z rozvedených rodin. Jedním z oněch pedagogů byla výchovná poradkyně na jedné ze zkoumaných škol.

„Před začátkem češtiny za mnou přišla Lenička (dívka, jejíž rodiče se rozváděli) a řekla mi s pláčem, že si zapoměla sešity u maminky v bytě, protože byla na víkend u tatínka.“ (ZŠ Lupáčova, respondent 1)

„Dozvěděla jsem se, že se rodiče Karla rozvedli, až když jsem si přečetla jeho slohovou práci s názvem „Poslední Vánoce s tátou byly nejkrásnější“. Málem jsem musela zamáchnout slzu.“ (ZŠ Švehlova, respondent 2)

„Nejvíce se o rodinné situaci dětí dozvídáme na mimoškolních aktivitách.“ (ZŠ Kladská, respondent 2)

„Hodně mi děti řeknou v hodinách rodinné výchovy, kterou učím.“ (ZŠ Kladská, respondent 4)

„Děti se svěřují na různých výletech, zájezdech a jiných mimoškolních akcích, tam je na to více prostoru.“ (ZŠ Kladská, respondent 5)

„Spíš jsem se o tom dozvěděl na základě písemných dokumentů, které jsem dostal, když jsem třídu přebíral.“ (ZŠ Jiřího z Lobkovic, respondent 5)

ZMĚNY U DĚTÍ v důsledku rozvodové situace

Podle výpovědí učitelů jsou u některých dětí změny v důsledku rozvodu pozorovatelné, ale záleží na aktuálnosti rozvodové situace, osobnosti dítěte, věku dítěte a situaci, jak rozvod probíhá.

Když je rozvodová situace aktuální, většinou jsou děti více nesoustředěné, roztěkané, zapomínají ve větší míře plnit své školní povinnosti, jsou smutnější až plačtivé nebo naopak impulzivní. Dále si učitelé všimají u dětí v rozvodové situaci zhoršených školních výsledků a větší nejistoty.

Změny v důsledku rozvodové situace se nepatrně liší vzhledem k věku dětí. U žáků prvního stupně jsou změny v chování a prožívání více spojeny s tělesnými projevy - děti se učitelům zdají být více neklidné, roztěkané a plačtivé. Ve dvou případech učitelé u dětí pravděpodobně v důsledku rozvodu zaznamenali zdravotní potíže.

Ve dvou případech pedagogové viděli vliv pohlaví žáků na jejich chování a prožívání v důsledku rozvodu. Jedna pedagožka mluvila o znatelnějších změnách u chlapců, druhá pak u dívek.

„Je to znatelné více u chlapců, kteří se stávají více agresivními, myslím, že děvčata se do sebe víc uzavírají.“ (ZŠ Slovenská, respondent 1)

„Deniska občas poplává, je nejistá a její výsledky šly dolů.“ (ZŠ Lupáčova, respondent 1)

„Změny jsou vidět, děti jsou neklidnější a roztěkanější.“ (ZŠ Švehlova, respondent 1)

„Pokud je to aktuální stav a rodiče se rozvedli před nedávnem nebo se právě rozvádějí, vnímám u těchto dětí určitou psychickou labilitu, pokud tam nebylo týrání nebo tak.“ (ZŠ Kladská, respondent 2)

„Ale například u dětí, kde ta rodinná atmosféra byla dost dusná (otec pil, mlátil matku,...), je cítit euforie, což také není standardní stav.“ (ZŠ Kladská, respondent 2)

„Změny jsou znát, ale hodně záleží na povaze dítěte a na tom, jak to zvládají rodiče.“ (ZŠ Kladská, respondent 3)

„Určité změny tam jsou, děti mohou být více zamklé, zamyšlené, ale u některých dětí nemusejí být žádné změny znatelné.“ (ZŠ Kladská, respondent 4)

„Když je to aktuální, myslím, že jsou nějaké změny znát, ale jelikož jsem se s aktuální rozvodovou situací u svých žáků nesetkala, tak si nemůžu být jistá.“ (ZŠ Jiřího z Lobkovic, respondent 2)

„Stále jim něco chybí, nejsou do hodin připravené, jsou roztěkané, jeden chlapec se dokonce vrátil na nižší vývojové období a začal se pokakávat.“ (ZŠ Jiřího z Lobkovic, respondent 4)

PŘÍSTUP UČITELŮ K DĚTEM z rozvedených rodin

Tato kategorie se zabývá myšlenkami, pocity a přístupem učitelů k dětem z rozvedených nebo rozvádějících se rodin. Zde zaznívalo jako důležité, zda je rozvodová situace aktuální a zda učitelé vůbec vědí o tom, že se něco takového děje.

Většina učitelů se snaží být vnímavější a citlivější k dětem v rozvodové situaci. Zároveň se učitelé snaží více se na tyto žáky soustředit. U tří pedagogů jsem vnímala, že se rodinnou situací svých žáků nezaobírají, a tak nevidí důvod nějak k takovým situacím přistupovat. Podle jejich slov mají na škole jiné starosti než ty spojené s rozvodem.

„Snažím se na to dítě více soustředit, naladit a více ho vnímat.“ (ZŠ Slovenská, respondent 1)

„Snažím se být citlivější, vnímavější a připravená poskytnout pomoc.“ (ZŠ Lupáčova, respondent 2)

„Přemýšlím nad tím, když se rodiče některého z mých žáků rozvádějí, ale jsou tam i další věci týkající se rodinné situace, nejen rozvod.“ (ZŠ Kladská, respondent 3)

„Hlavní je více se na ně soustředit a vnímat jejich signály.“ (ZŠ Kladská, respondent 3)

„Je tady spousta dalších problémů, nezaobíráme se jen dětmi z rozvedených rodin.“ (ZŠ Jiřího z Lobkovic, respondent 1)

MOŽNOSTI POMOCI

Změna přístupu subkategorie

Většina učitelů bere za samozřejmé změnit svůj přístup vzhledem k aktuální rodinné situaci dítěte. Ale aby učitelé mohli zohlednit dítě v rozvodové situaci rodičů, musí o tom vědět. V této subkategorii hrála důležitou roli aktuálnost rozvodu. Respondenti byli ochotní určité nedostatky v chování nebo školních výsledcích žáka tolerovat, přehlédnout, nebo dokonce nevidět, ale jen do určité míry a po nějakou časově omezenou dobu. Časově omezená doba byla učiteli zmiňována z důvodu, aby mírnějšího přístupu učitelů nezačaly děti z rozvedených rodin využívat a nezvykly si na to. Také by podle učitelů nebylo dobré, aby si toho začali všimnat ostatní žáci a nebrali to jako příkoří.

„Víc věcí toleruji, ale samozřejmě to nejde dlouhodobě, aby toho to dítě nezačalo zneužívat nebo aby si toho nevšimly ostatní děti.“ (ZŠ Slovenská, respondent 1)

„Snažím se na ně brát větší ohledy. Když to vím a dítě třeba něco zapomene, tak se snažím být mírnější.“ (Švehlova, respondent 2)

„Přihlížím k tomu, můžu to zohlednit při hodnocení nebo dát dítěti, jemuž se rozvádějí rodiče, druhou šanci při písemce.“ (ZŠ Kladská, respondent 1)

„Kvůli tomu, že ve třídě jedné žákyni zemřeli rodiče, a také v důsledku rozvodu rodičů několika dětí jsem v hodinách rodinné výchovy neprobírala téma rodina.“ (ZŠ Kladská, respondent 4)

„V určité míře je možné tyto děti zohledňovat, ale mnohdy si to ty děti ani nepřejí.“ (ZŠ Jiřího z Lobkovic, respondent 1)

„Když o tom budu vědět, přizpůsobím třeba výběr textu, nebudu po dítěti chtít, aby napsalo nejhezčí zážitek s otcem, když vím, že není s otcem v kontaktu.“ (ZŠ Jiřího z Lobkovic, respondent 2)

Pomoc samotnému dítěti subkategorie

U 11 respondentů jsem vnímala snahu nějak pomoci dětem trpícím rozvodem. Ať už se tito učitelé snaží vnímat signály a potřeby svých žáků, vytvářet prostor důvěry a jsou ochotni naslouchat citlivým tématům svých žáků, případně jim poradit, stejně tak jsou ochotni v případě potřeby zkontaktovat rodiče a seznámit se situací dítěte ostatní kolegy.

U zbylých 4 respondentů, zejména u dvou, jsem cítila neochotu jakkoliv se zabývat tematikou dětí z rozvedených rodin. Tito učitelé vnímali jasnou hranici mezi vzděláváním dětí a jejich rodinnou situací. Podle jejich názoru by škola neměla zasahovat, vměšovat nebo se nějak angažovat v osobním životě svých žáků.

Většina pedagogů čeká, až si o pomoc řekne dítě samo. Čekají na signály dítěte, které pro ně znamenají, že mohou do osobnějšiho prostoru dítěte vstoupit. Pokud dítě v důsledku rozvodové situace reaguje neadekvátně, většina učitelů by dítěti nabídla svoji pomoc.

„Když probíráme téma rodina, říkám dětem ve třídě, že existují i rozvedené rodiny, že to není ojedinělá záležitost, že je to bohužel součást života, a že když se teď necítí dobře, že to potřebuje čas.“ (ZŠ Lupáčova, respondent 1)

„Nejsem moc velkým zastáncem pomoci dětem v jejich rodinných problémech. Musíme si uvědomit, že by škola neměla suplovat rodinu.“ (ZŠ Švehlova, respondent 1)

„Nechat je vypovídat, když chtějí.“ (ZŠ Kladská, respondent 1)

„Nemyslím si, že by to dnes děti braly jako stigma nebo že by chtěly jakoukoliv pomoc učitelů.“ (ZŠ Jiřího z Lobkovic, respondent 1)

„Když už ty děti učím, měly by mě zajímat i jejich dušičky.“ (ZŠ Kladská, respondent 2)

„Nenásilně si s nimi o tom povídat a věnovat jim pozornost.“ (ZŠ Kladská, respondent 2)

„V takových případech jsem jim nápomocná a řídím se tím, co aktuálně potřebují.“ (ZŠ Kladská, respondent 3)

„Nejsem si jistá, že by děti chtěly jakoukoliv pomoc.“ (ZŠ Jiřího z Lobkovic, respondent 1)

„Pokud dítě pláče, reaguje neadekvátně situaci (pravděpodobně v důsledku rozvodu), je možné si o tom s dítětem promluvit. Spíš dát návodnou otázku a čekat, zda se dítě chytne.“ (ZŠ Lupáčova, respondent 1)

„Asi bych neiniciovala pomoc sama.“ (ZŠ Jiřího z Lobkovic, respondent 2)

Pomoc v kontextu rodiny subkategorie

Z výpovědí učitelů jsem zaznamenala 4 případy, kdy pedagogové zkontaktovali rodiče žáka z rozvádějící se rodiny, protože žák reagoval neadekvátně, měnily se jeho nálady a chování.

„Když vidím, že to dítě reaguje neadekvátně, řeším to i s rodiči. Už několikrát jsem je z důvodu rozvodové situace a jeho vlivu na dítě kontaktovala.“ (ZŠ Lupáčova, respondent 1)

„Konzultovat také s rodiči, pokud probíhají u dítěte nějaké změny.“ (ZŠ Kladská, respondent 5)

„Kdybych cítila, že je něco v nepořádku, kontaktovala bych rodiče a doporučila jim psychologku.“ (ZŠ Jiřího z Lobkovic, respondent 2)

„Markétka mi přišla s pláčem říct, že se její rodiče rozvádějí, že to teď má hodně těžké, a proto není na hodinu připravená. Stále byla plačtivá a zkrátka jiná než obvykle, tak jsem o tom chtěla mluvit s její maminkou.“ (ZŠ Lupáčova, respondent 1)

ROLE UČITELŮ v takto citlivých záležitostech dětí

Ve výpovědích více než poloviny učitelů jsem zaznamenala zájem učitelů nejen na školním, ale i osobním prospěchu žáků. V případě, že učitelé vědí, že dítě prochází rozvodovou situací, více jak polovina pedagogů (8

pedagogů) by se snažila na žáka v rozvodové situaci více soustředit, verbálně nebo neverbálně mu dát najevo, že se může svěřit, že ho učitel vyslechne, případně mu poradí nebo mu jinak pomůže.

Čtyři pedagogové by také byli ochotni žákovi v rozvodové situaci pomoci, ale pouze v případě, že by si o pomoc řekl sám žák. Čekají na signál dítěte, kterým by dítě dalo najevo zájem o učitelovu pomoc. Zároveň by tito učitelé chtěli dětem z rozvádějících se rodin zajistit určitou stabilitu v období změn, které rozvod rodičů leckdy přináší.

Zbylí 3 učitelé jsou pro oddělování rodinné a školní situace. Jejich zdůvodnění byla taková, že by škola neměla suplovat rodinu a angažovat se v rodinných a osobních záležitostech svých žáků.

„Myslím, že by učitel měl být pro dítě pevnou oporou. Být někým stabilním, když se v rodině spousta věcí mění.“ (ZŠ Lupáčova, respondent 1)

„Být připraven pomoci, poradit, vyslechnout, samozřejmě v případě, že žák o pomoc ze strany učitele stojí.“ (ZŠ Lupáčova, respondent 2)

„Spíš brát to dítě normálně a nemíchat se do rodinných záležitostí dítěte. Občas na to dítě ve škole zapomene a je za to rádo.“ (ZŠ Švehlova, respondent 1)

„Pokud chtějí povídat, vyslechnu je, pokud nechtějí, nenutím je. Záleží na samotných dětech.“ (ZŠ Švehlova, respondent 2)

„Jsem spíš pro oddělování rodinné situace od té školní.“ (ZŠ Jiřího z Lobkovic, respondent 1)

„Když o tom dítě chce mluvit, nebo když je to na něm hodně znatelné, tak si s ním o tom popovídat.“ (ZŠ Jiřího z Lobkovic, respondent 4)

ROLE VÝCHOVNÉHO PORADCE

Z mého úhlu pohledu na každé škole zapojené do mého výzkumu má výchovný poradce více či méně odlišnou úlohu.

V ZŠ Slovenská jsem mluvila pouze s jednou paní učitelkou (zároveň výchovnou poradkyní). Podle jejích slov

se jí nestává moc často, že by se jí děti chodily svěřovat se svými osobními či rodinnými problémy. Na škole mají kromě výchovné poradkyně psycholožku a speciální pedagožku, tak se děti mohou rozhodnout, komu se svěří.

V ZŠ Lupáčova jsem hovořila se dvěma pedagožkami (ani jedna z nich nebyla výchovným radcem). Když budu vycházet z jejich výpovědí, výchovný poradce na této škole má podobnou úlohu jako ostatní učitelé, jen se navíc věnuje poradenství týkající se volby povolání, je v kontaktu s pedagogicko-psychologickou poradnou a zabývá se výchovnými problémy dětí.

V ZŠ Švehlova jsem mluvila se dvěma pedagožkami, jednou z nich byla výchovná poradkyně. Jestliže budu vycházet z těchto dvou rozhovorů, výchovnému poradci se žáci nechodí svěřovat více než ostatním učitelům. Žáci 1. stupně mnohdy o výchovném poradci ani nevědí a primárně se chodí svěřovat třídnímu učiteli, pokud s ním mají dobrý vztah.

V ZŠ Kladská jsem hovořila s pěti učiteli (včetně výchovné poradkyně). Všichni učitelé shodně říkali, že jejich výchovná poradkyně je člověk na svém místě. Děti mají k výchovné poradkyni ZŠ Kladská důvěru a dobrý vztah. Už na 1. stupni jsou žáci seznamováni s rolí výchovné poradkyně a s možností obrátit se na ni. Ale děti se většinou svěřují svým třídním učitelům, pokud s nimi mají dobrý vztah, obzvláště žáci na 1. stupni základní školy.

Ze ZŠ Jiřího z Lobkovic se do mého výzkumu zapojilo 5 učitelů, včetně výchovné poradkyně. Na této škole se děti chodí svěřovat spíše paní učitelce, která má na starosti prevenci. Výchovný poradce se na této škole věnuje zejména poradenství ohledně volby povolání, výchovným problémům a v případě potřeby kontaktuje rodiče žáků. Podle názorů výchovné poradkyně by to tak mělo být, protože škola by měla děti vzdělávat, a nikoliv jim suplovat rodinu.

„Výchovnému poradci se děti moc svěřovat nechodí, to spíš psychologovi, kterého na škole taky máme. Ale asi nejčastěji se chodí svěřovat třídním učitelům, pokud k nim mají důvěru.“ (ZŠ Slovenská, respondent 1)

„Mladší děti o výchovném poradci často ani neví.“ (ZŠ Slovenská, respondent 1)

„Nevím o tom, že by se děti chodili výchovnému poradci svěřovat. Výchovný poradce je na naší škole spíš administrativním pracovníkem.“ (ZŠ Lupáčova, respondent 1)

„Jeho role je obdobná jako role třídního učitele.“ (ZŠ Lupáčova, respondent 2)

„Tam, kde výchovný poradce neučí, o něm ani děti moc nevědí. Spíš by se svěřily třídnímu učiteli.“ (ZŠ Švehlova, respondent 1)

„Nemyslím si, že by se výchovnému poradci děti chodily svěřovat víc než ostatním učitelům.“ (ZŠ Švehlova, respondent 2)

„Když už se děti ohledně rozvodu rodičů svěřují, spíš jdou za svým třídním učitelem, pokud s ním mají dobrý vztah a důvěřují mu.“ (ZŠ Kladská, respondent 1)

„Náš výchovný poradce je člověk na svém místě. Má důvěru dětí, o jejich trápeních přemýšlí a umí dobře komunikovat i s rodiči.“ (ZŠ Kladská, respondent 2)

„Tady je rozdíl mezi 1. a 2. stupněm. Děti na 1. stupni se většinou svěřují třídnímu a o výchovném poradci nemají moc informací. Na 2. stupni se děti na výchovného poradce obrazejí častěji.“ (ZŠ Kladská, respondent 2)

„Máme úžasného výchovného poradce, má pro děti ohromné pochopení.“ (ZŠ Kladská, respondent 2)

„Naše výchovná poradkyně je taková máma pro všechny.“ (ZŠ Kladská, respondent 3)

„Mnoho dětí ani neví, kdo je na škole výchovným poradcem.“ (ZŠ Jiřího u Lobkovic, respondent 1)

„Výchovný poradce spíš zprostředkovává kontakty.“ (ZŠ Jiřího z Lobkovic, respondent 2)

„U nás se děti chodí svěřovat paní učitelce, která má na starosti prevenci, spíš než výchovné poradkyni.“ (ZŠ Jiřího z Lobkovic, respondent 3)

„Děti mají hodně rády paní učitelku preventistku, chodí se jí svěřovat, a ona si dokonce vyhradila hodiny, kdy děti ví, že za ní mohou jít a svěřit se jí.“ (ZŠ Jiřího z Lobkovic, respondent 5)

Následující kategorie nebyly v předvýzkumu uvažovány, vyvstaly naprosto nezáměrně na základě volných úvah učitelů v souvislosti s vlivem rozvodu na děti základních škol.

STŘÍDAVÁ PÉČE

Aniž bych se na názory učitelů ohledně střídavé výchovy ptala, sedm učitelů z patnácti vysloвило nelibost se svěřením žáka do střídavé péče rodičů. Většina učitelů měla negativní postoj ke střídavé péči, protože viděla, jaké vlivy může střídavá péče na jejich žáky mít.

„Jsou tam dva výchovné modely a to nedělá dobrotu. Mám pár žáků, kteří jsou ve střídavé péči svých rodičů, a nedělá to dobrotu.“ (ZŠ Slovenská, respondent 1)

„Mám zkušenost s dětmi ve střídavé péči, kterým to dělá neskutečné problémy.“ (ZŠ Švehlova, respondent 1)

„Stále má svůj kufříček, který přenáší od matky k otci.“ (ZŠ Kladská, respondent 3)

„Je zmatená z toho, kde je vlastně doma.“ (ZŠ Kladská, respondent 5)

AKTUÁLNOST ROZVODOVÉ SITUACE

Když je rozvodová situace aktuální, většina učitelů je ochotna změnit přístup, více věcí na nějakou dobu tolerovat, přehlédnout či odpustit, protože děti jsou mnohdy v tu dobu zahlceny změnami, které se odehrávají doma, a škola jde na nějakou dobu stranou.

V případě, že dítě prožilo rozvod rodičů před několika lety, učitel mnohdy nemusí ani vědět, že je dítě z rozvedené rodiny, protože jeho prožívání, chování a školní výsledky už nebudou tolik ovlivněny samotným rozvodem rodičů.

„Když je dítě aktuálně v rozvodové situaci, je to na něm určitě znát.“ (ZŠ Lupáčova, respondent 1)

„Když je to aktuální, tak to má velký vliv.“ (ZŠ Kladská, respondent 2)

„Když dítě aktuálně prochází rozvodem svých rodičů, snažím se být víc empatická a víc se na to dítě soustředit.“ (ZŠ Lupáčova, respondent 1)

„Snažím se ty děti nějak zohlednit, pokud je to aktuální.“ (ZŠ Kladská, respondent 2)

VZTAH UČITELE K ŽÁKŮM

V sedmi rozhovorech jsem zaznamenala důležitost vzájemného vztahu mezi učitelem a žákem v případě případné pomoci a přístupu učitele k dítěti z rozvedené rodiny.

„Když budu mít s nějakým žákem hezký vztah, tak bych se nezdráhal s ním o tom mluvit a nabídnout mu pomoc spíš než s žákem, se kterým ten vzájemný vztah není tak srdečný.“ (ZŠ Jiřího z Lobkovic, respondent 5)

„Když o tom takhle přemýšlím, záleží i na vztahu učitele k dítěti. Když cítím, že mi to dítě důvěřuje a máme spolu hezký vztah, asi se na něj budu víc soustředit.“ (ZŠ Lupáčova, respondent 1)

„Děti se jdou svěřit tomu, ke komu mají důvěru.“ (ZŠ Kladská, respondent 5)

„Podle mě vůbec nezáleží na tom, kdo má jakou funkci. Ale záleží na tom vzájemném vztahu. Děti se chodí svěřovat tomu, s kým mají pěkný vztah, ke komu mají důvěru a u koho cítí ochotu.“ (ZŠ Jiřího z Lobkovic, respondent 5)

ZKUŠENOSTI UČITELŮ s dětmi z rozvedených rodin

„Když se jedné holčičce rozváděli rodiče, hodně se na mě upnula a pak to byl docela problém.“ (ZŠ Slovenská, respondent 1)

„Byl to pro mě nejnepříjemnější zážitek, když jsem byla svědčit u soudu v případě, kdy matka neumožňovala otci vidat jejich dceru.“ (ZŠ Kladská, respondent 2)

„Jedna moje žákyně si dokonce začala hrát na kurvu, protože podle jejích slov nějaká kurva jim vzala tátu. Začala se hodně zhoršovat ve škole a odmítla jít na gympl, protože to bylo tátovo přání.“ (ZŠ Kladská, respondent 2)

5.4.3 AXIÁLNÍ KÓDOVÁNÍ

Axiální kódování je soubor postupů, díky kterým jsou údaje po otevřeném kódování znovu novým způsobem uspořádány. „V průběhu axiálního kódování výzkumník uvažuje příčiny a důsledky, podmínky a interakce, strategie a procesy a tvoří tak „osy“ propojující jednotlivé kategorie“ (Hendl, 2005, s. 248). Při tomto kódování mohou vznikat i nové otázky, některá témata mohou být opuštěna a jiná mohou být zkoumána do větší hloubky. K tomu dochází v duchu kódovacího paradigmatu, které zahrnuje příčinné podmínky, kontext, strategie jednání, intervenující podmínky a následky.

Pokládám za důležité kategorie vytvořené axiálním kódováním vymezit. Budu vycházet z publikace *Základy kvalitativního výzkumu* (Strauss, Corbinová, 1999).

JEV - ústřední myšlenka, kolem které se soustředí kategorie dílčí. V mém případě je to pohled na dítě v rozvodové situaci.

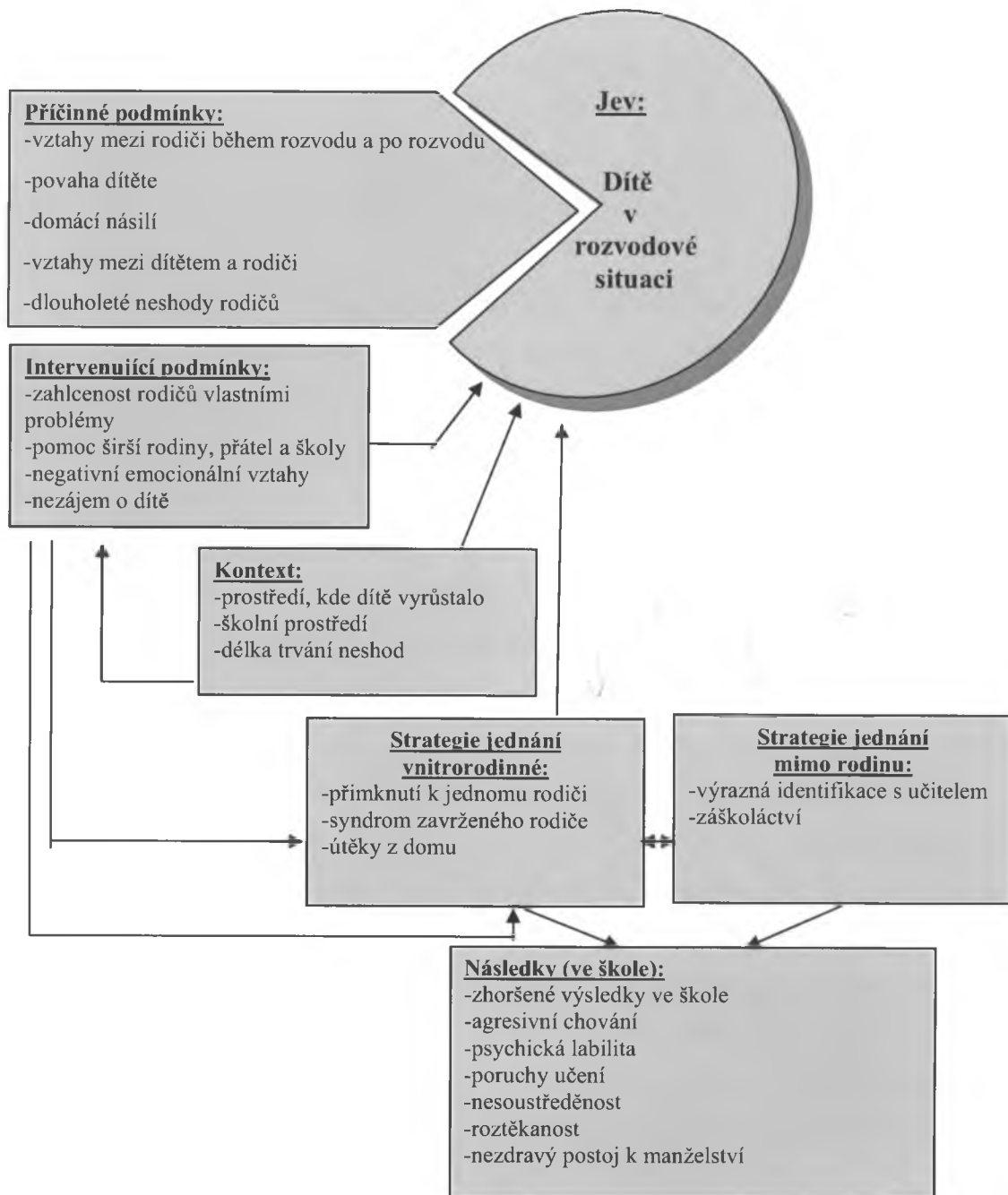
PŘÍČINNÉ PODMÍNKY - události nebo případy, které mohou vést k výskytu nebo vzniku pozorovaného jevu.

KONTEXT - konkrétní množina vlastnosti daného jevu.

INTERVENUJÍCÍ PODMÍNKY - jsou široké a obecné podmínky, které ovlivňují strategie jednání nebo interakce. Tyto podmínky znesnadňují, či naopak ulehčují použití jednotlivých strategií.

STRATEGIE JEDNÁNÍ - cílené a záměrné činnosti, které mají procesuální charakter související s jevem a jsou odpovědí na jev a intervenující podmínky.

NÁSLEDKY - důsledek strategií jednání, který nebývá vždy předpověditelný.

ZÁVĚR PRAKTICKÉ ČÁSTI

V praktické části své bakalářské práce jsem o tématice žáků z rozvedených rodin hovořila s patnácti učiteli pěti základních pražských škol. Nebylo mým záměrem jednotlivé školy srovnávat, a proto nevidím problém v nerovném počtu respondentů z jednotlivých škol. Přesto ale musím říci, že mezi respondenty byly rozdíly. Nevím, zda to mám přisuzovat klimatu školy, na které učitelé pracují, či osobnostním rysům respondentů.

Mým hlavním cílem bylo hledat odpovědi na výzkumné otázky, které jsem si předem položila. Kdybych teď měla zodpovědět otázku „Jak učitelé vnímají vliv rozvodu na svých žácích?“, moje odpověď by nebyla jednoznačná. Je zde několik aspektů, které mají vliv na to, jak učitelé vnímají vliv rozvodu na svých žácích.

Především je to aktuálnost rozvodové situace, kdy je možné u některých žáků v důsledku rozvodu pozorovat určité změny, ať už v jejich chování, prožívání, či ve školních výsledcích. To znamená, že v době, kdy dítě aktuálně prožívá rozvod rodičů, si učitelé mohou u dětí více všimnout určitých neadekvátních reakcí, citové lability, zhoršených školních výsledků nebo zhoršeného plnění školních povinností a většina učitelů je ochotná změnit svůj přístup vzhledem k rodinné situaci dítěte, na nějakou dobu více věci tolerovat, přehlížet, či dokonce nevidět.

Dále záleží na tom, jakým způsobem rozvod probíhá, zda rozvádějící se rodiče svými konflikty zahlcují i děti, či se snaží vše řešit s ohledem na ně.

Dalším důležitým aspektem je povaha dítěte. Některé děti se uzavrou do sebe a učitel nemá moc šancí poznat, co se v dítěti odehrává. U některých dětí je naopak z jejich reakcí, chování a projevů přímo čitelné, že se u nich doma něco nepříjemného děje, chtějí svá trápení s někým sdílet a v případě dobrého vztahu s učitelem jsou tyto děti ochotné se učiteli svěřit.

Také nemůžeme opomenout přístup učitelů. U dvou respondentů jsem vnímala, že pro ně rodinná a osobní situace žáků není nikterak důležitá. Většiny učitelů se ale osobní či rodinné problémy žáků více či méně dotýkají. Od tří učitelů jsem zaznamenala názor, že učitelé, kteří jsou sami rozvedení, věnují více pozornosti dětem z rozvádějících se nebo rozvedených rodin. Ale jelikož jsem tuto kauzalitu nezkoumala, nemohu říci, zda je mezi přístupem učitelů k dětem z rozvedených rodin a rodinným stavem samotných respondentů nějaká souvislost.

Na druhou výzkumnou otázku „Jak učitelé přistupují k dětem z rozvracených rodin?“ není také tak snadné odpovědět. Polovina pedagogů by se snažila dítěti trpícímu rozvodovou situací nějak pomoci. Tito učitelé se na děti v rozvodové situaci snaží více soustředit, naladit, vnímají signály dítěte, kterými by si dítě říkalo o pomoc, ale jsou také ochotni sami svou pomoc dítěti nabídnout, v případě potřeby zkontaktovat rodiče nebo jinak pomoci.

U čtyř učitelů jsem cítila, že by dítěti v rozvodové situaci rádi pomohli v případě, že by si přišel o pomoc říci sám žák. Sami by učitelé nevyvíjeli iniciativu, nerádi by zasahovali do osobního prostoru dítěte. To, že by žák za učitelem přišel a svěřil by se mu, by pro učitele bylo signálem, že si dítě jeho pomoc skutečně přeje.

Tři respondenti, obzvláště dva, považovali za dobré oddělovat vzdělávání dětí od jejich rodinného a osobního života. Proto podle jejich názoru není potřeba zaujmout k dětem z rozvedených rodin nějaký speciální přístup.

RESUMÉ

Rozvod rodičů má ve většině případů vliv na dětské prožívání, chování a jednání. Ale nakolik je dítě ovlivňováno rozvodem svých rodičů, záleží na povaze dítěte, způsobu, jakým rozvod rodičů probíhá, jak rodiče s dítětem o rozvodové situaci mluví a jak spolu vycházejí, také záleží na pomoci a podpoře širší rodiny, leckdy na věku dítěte nebo jeho pohlaví.

V případě disharmonického soužití rodičů může být rozvod rodičů dítětem vnímán jako jakési vysvobození z pekla. A proto i jeho reakce na rozvod rodičů mohou být jiné než v případě dětí trpících rozvodem.

To potvrzuje i výzkum, který je součástí mé bakalářské práce, kdy si pedagogové všímají určitých změn v reakcích, chování, náladách a školních výsledcích u dětí v rozvodové situaci. Jak si učitelé všímají vlivu rozvodu na svých žácích a jak přistupují k dětem z rozvedených rodin, záleží na povaze a přístupu učitelů k těmto dětem, na aktuálnosti rozvodové situace a leckdy i vztahu žáka s učitelem.

RESUME

In most cases, the divorce of parents has a great impact on the experience, behaviour and manners of the child. However, to what extent the child can be affected by the divorce of its parents depends on a lot of factors, e. g. on its personality, on the progress of the divorce, on the relationship between the child and his parents and the way the parents talk with their child about this situation. Last but not least, it also depends on the help and support of the whole family, as well as on the age or gender of the child.

The child can perceive the divorce as a deliverance from hell, especially if the coexistence of parents was rather discordant. The reaction of such a child to divorce can be different than the reaction of a child that suffers because of the separation of his parents.

This idea is based on a survey which is also a part of my thesis. According to the survey, teachers are able to recognize the changes in reactions, behaviour, temper or school results of children affected by the divorce. To what extent the teachers are able to take notice of the influence of divorce on their pupils as well as how they treat such children depend on the personality and personal approach of the teachers and sometimes even on the relationship between the pupil and its teacher.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮLITERATURA

- Bakalář, E. a kolektiv. Rozvodová tematika a moderní psychologie. Praha:Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1089-2.
- Disman, M. Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0139-7.
- Dušková, Z. a kol. Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbaného dítěte v letech 1992-2003. Praha: Dětské krizové centrum, o.s., 2004.
- Everett, C., Everett, S. V. Zdravý rozvod pro rodiče i děti. Přeložila Helena Baková. Praha: Talpress, 2000. ISBN 80-7197-169-3.
- Gjuričová, Š., Kubička, J. Rodinná terapie. Praha: Grada, 2003, s. 83-96. ISBN 80- 247-0415-3.
- Gjuričová, Š., Kubička, J., Špitz, J. Vidět věci jinak. Praha: Slon, 1998. ISBN 80-85850-51-6.
- Hartl, P. Psychologický slovník. 2. vydání. Praha: Budka, 1994. ISBN 80-90 15 49-0-5.
- Hendl, J. Kvalitativní výzkum : základní metody a aplikace, Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2
- Hinková, O. Poradenské intervence v rozvodových a porozvodových situacích. In Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 105-112. ISBN 80-21-1327-3.
- Holá, L. Mediace. Praha: Grada, 2003, s. 129- 142. ISBN 80-247-0467-6.
- MacLeod, M. Talking with children about child abuse. London: ChildLine, 1996.
- Matějček, Z., Dytrych, Z. Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada, 2002.
- Matějček, Z., Dytrych, Z. Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči. Praha: H&H, 1992. ISBN 80-85467-53-4.
- Matoušek, O. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
- Smith, H. Děti a rozvod. Přeložila Hana Loupová. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2.

Strauss A., Corbinová J. Základy kvalitativního výzkumu. Boskovice:ALBERT, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

Šišková, T., Stohrová H. Mediace. In Metody a řízení sociální práce. Praha:Portál, 2003. Kapitola 3, s. 135-150. ISBN 80-7178-548-2.

Teyber, E. Děti a rozvod. Překlad Lukáš Chaloupka, Dagmar Brejlová. Praha: Návrat domů, 2007. ISBN 978-80-7255-163-7.

Warshak, R. A. Rozvodové jedy. Přeložila Daniela Zounková. Praha:TRITON, 2003. ISBN 80-7254-439-X.

BAKALÁŘSKÉ A DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bendová, R. Mediace v rozvodovém řízení - srovnání vybraných zemí Evropské unie. Brno, 2007. 54s. Diplomová práce na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. Vedoucí diplomové práce Mirka Nečasová, Josef Musil.

Hromková, K. Nezletilé dítě a rozvod rodičů. Psychologické a právní aspekty. Brno, 2006. 59s. Diplomová práce na Právnické fakultě Masarykovy univerzity na katedře Právní teorie. Vedoucí diplomové práce Drahomíra Houbová.

Kalhotková, D. Adaptace rodin na porozvodovou situaci a její zvládání dětmi. Brno, 2006. 58s. Diplomová práce na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. Vedoucí diplomové práce Libor Musil.

Koubek, A. Nezletilé dítě a rozvod rodičů. Psychologické a právní aspekty. Brno, 2006. 74s. Diplomová práce na Právnické fakultě Masarykovy univerzity na katedře Právní teorie. Vedoucí diplomové práce Drahomíra Houbová.

Zeleňáková, Š. Rozvod a jeho dopad na děti v adolescentním věku. Brno, 2007. 51s. Bakalářská práce na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity na katedře Sociální pedagogiky. Vedoucí bakalářské práce Tomáš Dvořáček.

ČASOPISY

Táta s mámou v ringu. PSYCHOLOGIE DNES. Sakař Petr. Č.2/2008. Praha:Portál, s.r.o. ISSN 1212-9607.

Střídavá výchova ano, nebo raději ne? PSYCHOLOGIE DNES. Kramulová Daniela. Č.3/2008. Praha:Portál, s.r.o. ISSN 1212-9607.

INTERNETOVÉ ZDROJE**Business center.cz [online]**

URL:<<http://business.center.cz/business/pravo/zakony/osr/cast6h1.aspx>> [cit. 2008-02-05]

URL:<http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni_zakon/cast2h3.aspx> [cit.2008-03-15]

Český statistický úřad [online]

URL:<<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>> [cit. 2008-03-14]

Portál s.r.o. [online]

URL:<<http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=21988>> [cit. 2008-03-06]

URL:<<http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=21268>> [cit.2008-02-10]

Psycholoušek [online]

URL:<<http://www.psycholousek.cz/downloads/psychoterapie-smery.pdf>> [cit. 2008-02-25]

Rodina.cz [online]

URL:<<http://www.rodina.cz/clanek2860.htm>> [cit. 2008-02-08]

Spravedlnost dětem [online]

URL:< <http://www.iustin.cz/art.asp?art=21>> [cit. 2008-03-15]

Úmluva o právech dítěte [online]

URL:<<http://www.gjj.cz/CZ/UMLUVA.HTM>> [cit. 2008-03-02]

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Otázky pokládané učitelům v rámci rozhovoru

Příloha č. 2: Přepis rozhovoru č. 1

Příloha č. 3: Přepis rozhovoru č. 2

Příloha č. 4: Přepis rozhovoru č. 3

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Otázky pokládané učitelům v rámci rozhovoru

1. Víte, kolik dětí z vaší třídy zažilo rozvod rodičů? Kolik?
2. Jakým způsobem se nejčastěji dozvídáte o tom, že žák z vaší třídy prochází nebo prošel rozvodovou situací rodičů?
3. Víte-li, že se některému z vašich žáků rozvádějí rodiče, co si o tom myslíte (jak to vnímáte)?
4. Zpozoroval/a jste nějaké změny v reakcích, chování, školních výsledcích u některého z vašich žáků v důsledku rozvodu rodičů? Jaké?
5. Změnil se Váš přístup k některému z vašich žáků vzhledem k rozvodové situaci? Jak?
6. Přemýšlel/a jste, jak byste mohl/a dítěti v rozvodové situaci pomoci? Pokud ano - jak?
7. Svěřil se vám v minulosti některý z vašich žáků s rozpadem rodiny v důsledku rozvodu?
8. Jaká si myslíte, že je role učitelů v takovýchto osobních záležitostech žáků?
9. Co si myslíte o roli výchovného poradce na vaší škole v takto citlivých záležitostech dětí?

Příloha č. 2

Přepis rozhovoru č. 1

1. Víte, kolik dětí z Vaší třídy zažilo rozvod rodičů? Kolik?

Jedno dítě z mé třídy má rozvedené rodiče, ale byla úplně malinká, když se jí rodiče rozvedli.

2. Jakým způsobem se nejčastěji dozvídáte o tom, že žák z vaší třídy prochází nebo prošel rozvodovou situací rodičů?

Nejvíce se o rodinné situaci dětí dozvídáme na mimoškolních aktivitách, kde se děti obvykle více otevrou a je na všechno více času.

3. Víte-li, že se některému z vašich žáků rozvádějí rodiče, co si o tom myslíte (jak to vnímáte)?

Když jsem přebírala třídu jako třídní učitelka první informace, které si zjišťovala, byla rodinná situace dětí. Přemýšlím o tom, jaký přístup mám zaujmout, co by dítě od mne potřebovalo. Myslím si totiž, že když ty děti učím, měly by mě zajímat i jejich dušičky.

4. Zpozoroval/a jste nějaké změny v reakcích, chování, školních výsledcích u některého z vašich žáků v důsledku rozvodu rodičů? Jaké?

Pokud je to aktuální stav a rodiče se rozvedli před nedávnem nebo se právě rozvádějí, vnímám u těchto dětí určitou psychickou labilitu, pokud tam nebylo týrání nebo tak. Děti jsou například více plačtivé, impulzivní, například se více perou s ostatními.

Děti to berou od rodičů jako zradu. Jedna moje žákyně si dokonce začala hrát na kurvu, protože podle jejích slov jim nějaká kurva vzala tátu. Začala se hodně zhoršovat ve škole a odmítla jít na gympl, protože to bylo tátovo přání. Ale například u dětí, kde ta rodinná atmosféra byla dost dusná (otec pil, mlátil matku,...), je cítit euforie, což také není standardní stav.

V případě, že rozvod proběhl v minulosti, učitelé to ani nemusí poznat. Naopak když je to aktuální, má to velký vliv.

5. Změnil se váš přístup k některému z vašich žáků vzhledem k rozvodové situaci? A jak?

Snažím se ty děti nějak zohlednit, pokud je to aktuální. Ale ne úplně okatě, aby to ostatní děti nebraly jako příkoří.

6. Přemýšlel/a jste, jak byste mohl/a dítěti v rozvodové situaci pomoci? Pokud ano-jak?

Určitě je poslouchat. Nejde jim říci - teď si budeme povídat. Ale nenásilně si s nimi povídat a věnovat jim svou pozornost. Je důležité, aby se ty děti vypovídaly.

7. Svěřil se vám v minulosti některý z vašich žáků s rozpadem rodiny v důsledku rozvodu?

Svěřují se, ale hodně záleží na vztahu mezi učitelem a dítětem. Bylo pár případů, kdy se mi dítě s rozvodem svěřilo. Byla jsem dokonce i u soudu svědčit ve prospěch otce jedné žákyně, když matka odmítala otci umožnit styky s dcerou. Byl to pro mě nejnepříjemnější zážitek.

8. Jaká si myslíte, že je role učitelů v takovýchto osobních záležitostech žáků?

Být nápomocní. Dbát na potřeby dětí. Vše odvíjet od jejich potřeb. Snažit se dětem naslouchat, soustředit se na ně a věnovat jim svůj čas. Nejen pečovat o jejich vzdělání, ale i o jejich dušičky.

9. Co si myslíte o roli výchovného poradce v takto citlivých záležitostech dětí?

O naší výchovné poradkyni si myslím, že je to člověk na svém místě, má důvěru dětí, o jejich trápení přemýšlí, zároveň umí situaci řešit i s rodiči. Máme skutečně úžasného výchovného poradce.

Tady je také rozdíl mezi 1. a 2. stupněm. Děti na 1. stupni se většinou svěřují třídnímu a o výchovném poradci nemají moc informací. Na 2. stupni se děti na výchovného poradce obracejí častěji.

Příloha č. 3

Přepis rozhovoru č. 2

1. Víte, kolik dětí z Vaší třídy zažilo rozvod rodičů? Kolik?

Minimálně 7 dětí z 26 dětí (26 dětí je počet všech žáků ve třídě).

O situaci, kdy se dítěti rozvádějí rodiče, se jen málokdy dozvím. Rodiče to učitelům nedávají vědět. Berou to jako věc čistě rodinnou.

2. Jakým způsobem se nejčastěji dozvídáte o tom, že žák z vaší třídy prochází nebo prošel rozvodovou situací rodičů?

Spíš jsem se to dozvěděl na základě písemných dokumentů, které jsem získal, když jsem třídu přebíral. Ale skutečně není běžné, že se o tom dozvídám, spíš jen výjimečně.

3. Víte-li, že se některému z vašich žáků rozvádějí rodiče, co si o tom myslíte (jak to vnímáte)?

Spíš více sleduji chování toho žáka a změny v jeho reakcích.

4. Zpozoroval/a jste nějaké změny v reakcích, chování, školních výsledcích u některého z vašich žáků v důsledku rozvodu rodičů? Jaké?

U jednoho chlapce se rapidně zhoršily školní výsledky, chlapec šel s prospěchem dolů. Ale nemohu si být 100%-ně jistý, že to bylo jen v důsledku rozvodu.

5. Změnil se váš přístup k některému z vašich žáků vzhledem k rozvodové situaci? A jak?

Ještě se nestalo, že bych musel změnit svůj přístup k dítěti v důsledku rozvodu. Ale kdyby to byla potřeba, byl bych ohleduplnější k nějakým nedostatkům, i bych možná přehlížel nějaké problémy v chování. Ale jen do určité míry.

6. Přemýšlel/a jste, jak byste mohl/a dítěti v rozvodové situaci pomoci? Pokud ano-jak?

Při pedagogickém působení, nic jiného mě nenapadá. Možná bych využil další nástroje, promluvil s rodiči, s dítětem, seznámil ostatní kolegy se situací dítěte. Škola může iniciovat i jednání s OSPODem, kdyby to byla potřeba.

7. Svěřil se vám v minulosti některý z vašich žáků s rozpadem rodiny v důsledku rozvodu?

Mohlo k něčemu takovému dojít, ale teď si nemohu vzpomenout. Řešil jsem pár takových situací, ale nikdy jsem nebyl první instancí, za kterou to dítě přišlo.

8. Jaká si myslíte, že je role učitelů v takovýchto osobních záležitostech žáků?

Hodně záleží na vztahu učitele s žákem. Každý učitel si může dovolit takový přístup, který mu dovoluje vzájemný vztah mezi žákem a učitelem. Takže ta role je individuální, vzhledem ke konkrétnímu dítěti. Když budu mít s nějakým žákem hezký vztah, tak bych se nezdráhal s ním o tom mluvit a nabídnout mu pomoc spíš než s žákem, se kterým ten vzájemný vztah není tak srdečný.

9. Co si myslíte o roli výchovného poradce v takto citlivých záležitostech dětí?

Podle mě vůbec nezáleží na tom, kdo má jakou funkci. Ale záleží na tom vzájemném vztahu. Děti se chodí svěřovat tomu, s kým mají pěkný vztah, ke komu mají důvěru a u koho cítí ochotu. Na naší škole děti mají hodně hezký vztah k paní učitelce, která má na starosti prevenci, chodí se jí svěřovat, dokonce si vyhradila hodiny, kdy děti ví, že za ní mohou přijít a s čímkoli se jí svěřit.

Příloha č. 4

Přepis rozhovoru č. 3

1. Víte, kolik dětí z Vaší třídy zažilo rozvod rodičů? Kolik?

Vím to docela přesně - 4 děti, a v případě 5. dítěte - žák otce podle mě nikdy nepoznal, maminka otce neuvedla, když jsem se dotazovali po rodinném zázemí dítěte.

2. Jakým způsobem se nejčastěji dozvídáte o tom, že žák z vaší třídy prochází nebo prošel rozvodovou situací rodičů?

Většinou se to dozvím na třídních schůzkách, rodiče to řeknou, aby zdůvodnili chování svých dětí. Spoustu věcí o žácích například zjistím ze slohových prací. Například jsem se dozvěděla, že se rodiče Karla rozvedli, až když jsem si přečetla jeho slohovou práci s názvem Poslední Vánoce s tátou byly nejkrásnější. Málem jsem musela zamáchnout slzu.

3. Víte-li, že se některému z vašich žáků rozvádějí rodiče, co si o tom myslíte (jak to vnímáte)?

Přemýšlím nad tím, ale už ne tak intenzivně jako dřív. Těch starostí, které děti mají je víc než jen rozvedení rodiče.

4. Zpozoroval/a jste nějaké změny v reakcích, chování, školních výsledcích u některého z vašich žáků v důsledku rozvodu rodičů? Jaké?

Děti jsou nepořádné, roztěkané nebo naopak hrubé. Záleží na povaze dětí.

5. Změnil se váš přístup k některému z vašich žáků vzhledem k rozvodové situaci? A jak?

Snažím se na ně brát větší ohledy, trochu změnit přístup. Když to vím a dítě třeba něco zapomene, tak se snažím být mírnější.

6. Přemýšlel/a jste, jak byste mohl/a dítěti v rozvodové situaci pomoci? Pokud ano-jak?

Pokud chtějí povídat, vyslechnu je, pokud nechtějí, nenutím je. Záleží na samotných dětech. Určitě nemohou zasahovat do rodiny. Záleží na tom, jestli se děti svěří.

7. Svěřil se vám v minulosti některý z vašich žáků s rozpadem rodiny v důsledku rozvodu?

Svěřil se mi jednou kluk, který vypadal jako suverén. Ale je pravda, že ty starší děti se už tolik nesvěřují. Některé děti se svěřovat ani nechtějí, protože se za to stydí.

8. Jaká si myslíte, že je role učitelů v takovýchto osobních záležitostech žáků?

Záleží na dítěti, také na rodině. Někdo to tutlá, některé dítě se chce vypovídat, ale určitě se nesnažím vyzvídat.

9. Co si myslíte o roli výchovného poradce v takto citlivých záležitostech dětí?

Výchovný poradce spíše pomáhá žákům s poruchami učení, zprostředkovává rodičům kontakty na Pedagogicko-psychologické poradny. Osobně si namyslím, že by se mi (paní učitelka je zároveň výchovnou poradkyní) děti chodily svěřovat více než kolegům.